

ZA ZIDOVI

Zaprte meje
kot nevarnost
za odprto družbo

Volker M. Heins
in Frank Wolff

Zbirka **Pamflet** je namenjena
objavi prevodov referenčnih besedil,
ki govorijo o svobodi v najširšem smislu
besede. Tudi zato smo se odločili za
rehabilitacijo tradicionalnega **Pamfleta**,
ki vse od 18. stoletja služi kot svojevrstna
državljska oglasna deska. Poslanstvo
zbirke kratkih emancipatoričnih besedil
je, da državljanke in državljane spodbuja
k razmišljanju in zavzemanju stališč.

Pamflet je nosilec kulture,
ki ne sprejema neumnosti,
ne požira žalitev in zavrača poniževanje.
Zbirka **Pamflet** podpira kritično mišljenje
in neodvisnost duha. Neguje, kar je
med nami emancipatoričnega in dobrega,
in se upira kulturi laži in groženj.

Z zbirko **Pamflet** se borimo proti
uničevanju preteklosti, razvrednotenju
življenja v sedanjosti in kraji prihodnosti.

Volker M. Heins in Frank Wolff

ZA ZIDOVI

Zaprte meje kot nevarnost za odprto družbo

Pamflet 9

Založba ZRC

Volker M. Heins in Frank Wolff

ZA ZIDOVI

Zaprte meje kot nevarnost za odprto družbo

Pamflet 9

Uredniki zbirke Oto Luthar, Tomaž Mastnak, Aleš Pogačnik

Naslov izvirnika: HINTER MAUEREN.

Geschlossene Grenzen als Gefahr für die offene Gesellschaft
(poglavja 3.1, 3.2, 3.3 in 3.5)

© 2023, Suhrkamp Verlag AG, Berlin (original)

© 2024, Založba ZRC, ZRC SAZU (slovenska izdaja)

Prevod in uvodno besedilo Tadej Troha

Jezikovni pregled Miha Sever

Oblikovanje in prelom Tanja Radež

Založnik ZRC SAZU, Založba ZRC

Zanj Oto Luthar

Glavni urednik založbe Aleš Pogačnik

Tisk Birografika Bori, d. o. o.

Naklada 400

Prva izdaja, prvi natis.

Ljubljana 2024

Motiv na naslovnici je iz plakata avstralske carinske izpostave (Australian Customs and Border Protection Service), ki je (pod pogoji licence CC BY-SA) prosto dostopen na straneh Wikimedia Commons.

Prva e-izdaja je pod pogoji licence Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna: <https://doi.org/10.3986/9789610509080>

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Tiskana knjiga

COBISS.SI-ID=214654723

ISBN 978-961-05-0907-3

E-knjiga

COBISS.SI-ID=214696195

ISBN 978-961-05-0908-0 (PDF)

ZA ZIDOVI

Pamflet 9

ZA ZIDOVI

Zaprte meje kot nevarnost za odprto družbo

**Volker M. Heins
in Frank Wolff**

VSEBINA

Notica o avtorjih --- 9

Tadej Troha Predgovor --- 10

Za kaj gre v tej knjigi --- 23

Volker M. Heins in Frank Wolff

ZA ZIDOVI

Zaprte meje kot nevarnost za odprto družbo --- 24

Seznam literature --- 88

Volker M. Heins je nemški politolog, avtor številnih kritičnih del o problemih migracij, mejnih režimov in multikulturalizma. Predaval in raziskoval je na številnih univerzah v Nemčiji, ZDA, Kanadi in Indiji.

Frank Wollf je raziskovalec fundacije Bundeskanzler-Willy-Brandt-Stiftung (BWBS) in docent za novejšo zgodovino na Univerzi v Osnabrücku. Med drugim je avtor knjige *Mauergesellschaft*, študije o nemško-nemških migracijah v času hladne vojne in Berlinskega zidu.

Oba avtorja od leta 2023 sodelujeta pri projektu »Internacionalizacija meja. Družbene in normative posledice evropskega mejnega režima« na Univerzi v Bielefeldu.

Predgovor

Poleti 2015 sem se prvič in najbrž zadnjič znašel v Avstraliji, državi, ki bi po vsej logiki morala biti neskončno hvaležna usodi, da ima, kar ima, in da je, kjer je. A ker je Avstralija v določeni meri še vedno tudi to, kar je bila, ko je pridobivala svojo sedanjo podobo, ker se nikoli ni znala soočiti z nasiljem svoje kolonialne transformacije in se docela otresti občutka superiornosti, je usodi sicer hvaležna – a na način, ki je daleč od ponižnosti. In to je v nekem trenutku postalo zares očitno.

Politična tvorba, ki je nastala na predpostavki *terra nullius* – predpostavki, ki je zahtevala utajitev suverenosti in gole človeškosti predhodnih civilizacij na celini – je namreč ravno v tistem obdobju sklenila, da zapečati svoja vrata in se nasproti potencialnim prihodnjim prebivalcem postavi kot *terra nostra exclusiva*. Kot del operacije »Suverene meje« je avstralska federalna vlada leta 2014 zagnala spektakularno protimigrantsko kampanjo, po vsem sodeč ciljno usmerjeno pogledu nezaželenega drugega. (A saj vemo, kako je: tudi novejši in krutejši primeri nam kažejo, da so tovrstne kampanje vedno obenem namenjene tudi domači javnosti, če ne celo zgolj narcističnemu ritualu, s katerim si konkretna oblast pričara brezpomenski užitek.)

Na grafično dovršenih plakatih, ki še najbolj spominjajo na filmski poster, se je na ozadju viharnega neba in črnomodrega kipečega morja, v katerem se je za svoje življenje borila ribiška barkača, bleščal velik rdeč napis: *No Way. You will not make Australia home.* Nikakor, je sporočala avstralska vlada, tu ni poti, ni šans, Avstralija ne bo postala vaš dom. In če kdo slučajno ne bi razumel vizualnega sporočila ali se morda ne bi prepoznal kot njegov naslovnik, so na plakat dodali še eksplisitne podnapise:

Avstralska vlada je vpeljala najstrožje ukrepe za varovanje meje doslej. Če se v čoln vkrcate brez vize, ne boste končali v Avstraliji. Vsako plovilo, ki bo nezakonito vstopilo v Avstralijo, bo prestreženo in varno odstranjeno iz avstralskih voda. Pravila veljajo za vse: družine, otroke, otroke brez spremstva, izobražene in usposobljene. Ni važno, kdo ste ali od kod ste, Avstralija ne bo postala vaš dom. Pomislite še enkrat, preden zapravite svoj denar. Tihotapci lažejo.

Australian Government

NO WAY
YOU WILL NOT MAKE AUSTRALIA HOME

The Australian Government has introduced the toughest border protection measures ever.

- If you get on a boat without a visa, you will not end up in Australia.
- Any vessel seeking to illegally enter Australia will be intercepted and safely removed beyond Australian waters.
- The rules apply to everyone: families, children, unaccompanied children, educated and skilled.
- No matter who you are or where you are from, you will not make Australia home.

THINK AGAIN BEFORE YOU WASTE YOUR MONEY. PEOPLE SMUGGLERS ARE LYING.

www.australia.gov.au/novisa
Authorised by the Australian Government, Capitol Hill, Canberra

Ob groteskno spektakularni vizualizaciji in obsceni neposrednosti teh formulacij je plakat vseboval še en element, ki morda najboljše artikulira resnico te politične pozicije: v krogu prečrtan zemljevid Avstralije. Iz konteksta seveda takoj razberemo zavestno sporočilo tega simbola in ga avtomatično razumemo kot še eno artikulacijo prepovedi Avstralije kot cilja, kot upanja, kot želje. A ker nobena, še tako neposredno postavljena ksenofobija ne shaja brez simptoma, se je tudi v tem primeru ujela v tako rekoč čisto črko simbola: ko je vlada migrantom poslala sporočilo, da so v Avstraliji nezaželeni, in sicer ne glede na sicer relevantne osebne okoliščine, ko je torej v želji, da se zapre pred drugim, v oklepaj eksplicitno postavila elementarne standarde empatije in humanitarnega prava, je prečrtala tudi Avstralijo samo. S tem pa je podala najbrž najboljšo uprizoritev osnovne poante, ki jo razvija tudi pričujoča publikacija, v kateri smo zbrali nekaj poglavij iz sicer precej bolj obširne študije *Hinter Mauern* Volkerja M. Heinsa in Franka Wolffa, ki je leta 2023 izšla pri založbi Suhrkamp.

»Način, kako se družba razmeji od zunanosti, ne ostane brez vpliva na njeno notranjo organiziranost,« zapišeta Heins in Wolff; »nasprotno, meja na raznolike načine učinkuje na družbo in spreminja državo, ki to mejo gradi, jo potrebuje in nanjo pristane. V hipu, ko je vzpostavljena, začne meja prodirati v notranjost.«

Ta načelna in neodpravljiva vez med zamejitvijo od zunanosti in ustrojem notranosti, ki jo lahko teoretiziramo v abstrakciji, postane posebej pertinentna in posebej očitna v trenutkih, ko se v družbi pojavijo tendence po zaostritvi mejnega režima; ali bolje, v trenutkih, ko se tovrstne tendence lahko postavijo na nov način, ko se postavijo kot objektivno utemeljene – in ko se jim, na svoj način, pridružijo novi akterji.

Poleti 2015 sem se, kot rečeno, znašel v takrat že mehko radikalizirani Avstraliji ter se fizično in psihično praktično izoliral od lokalne slovenske (in evropske) politike; zato sem v realnem času zamudil, kar se je počasi kuhalo – in situacijo zares dojel, ko je dokončno zavrelo, namreč ko so 1. septembra madžarske oblasti za takrat večinoma sirske begunce zaprle glavni kolodvor v Budimpešti.

Begunska kriza je za kakšnega pol leta postala tako rekoč edina družbena tema; medtem ko so nevladne organizacije in neformalne skupine bolj ali manj le okrepile siceršnja prizadevanja za pomoč prebežnikom, pa so (ali smo) vsi tisti, ki smo ta problem prej poznali le v precej abstraktnih obrisih, na vznik krize reagirali z izrazito aktivnostjo, v to ali ono smer.

To je bil v Sloveniji čas modernega centra, čas premierja Mira Cerarja, čas bodeče žice, čas utopljenih v Kolpi, a obenem in še bolj čas »panelnih ograj« in »tehničnih ovir« – torej vseh tistih diskurzivnih izumov, ki so mehkosrčni ksenofobiji omogočili, da se je v lastnih očeh lahko razmejila od domačih in tujih »orbánov«. O tem sem takrat pisal obsesivno, tako v svojih komentarjih za oddajo Prišepetovalci na Radiu Študent ter Dnevnik kot v znanstvenih tekstih – in arhiviranih besed tu najbrž nima smisla ponavljati.¹

¹ Večina teh razprav je v predelani različici objavljena v: Tadej Troha, *Intervencije v nepovratno* (Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo), 2015.

A treba je reči: morda se mi spomin na to niti ne bi tako živo vrnil, če se Heins in Wolff na neki točki ne bi dotaknila ravno tiste bistvene dimenzije, ki je strukturirala takratno protibegunsko množico. Ksenofobija nikoli ni od včeraj, vselej se notranje preobraža njena konstantna podlaga, ki obstaja tako rekoč od nekdaj; pa vendar, tisto pozno poletje je Evropa, in z njo Slovenija, doživela bistveno transformacijo, v kateri se je ustvarila nova zmes diskurzivnih pozicij in dejansko nov, do tedaj še neobstoječ »miselni kolektiv«, če si izposodim koncept Philipa Mirowskega.²

»Družbeni pristanek na nasilje do civilistov v mirnodobnem stanju ni samoumeven, temveč mora biti aktivno ustvarjen«,³ pišeta Heins in Wolff, ko skušata odgovoriti na vprašanje spontano nedojemljive indiferece do žrtev zaostrenega mejnega režima, od preganjanj in zadrževanj v begunskih taboriščih in azilnih centrih do utopitev v Sredozemlju (ali pač v Kolpi). In če sredinska politika stoji in pade na svoji iluzorni razmejitvi

² Glej Philip Mirowski, *Never Let a Serious Crisis Go to Waste. How Neoliberalism Survived a Financial Meltdown* (London in New York: Verso), 2013.

³ Glej spodaj, 26.

od rasistične desnice, Heins in Wolff izjemno ekonomično povzameta način, kako mehkosrčna ksenofobija v gesti razmejevanja postane objektivni zaveznik prav tiste skrajnosti, ki se ji deklarativno zoperstavlja kot zadnji branik humanosti. Diskurz upravičevanja protimigrantske pozicije se po Heinsu in Wolffu razveja v tri kategorije, v tri paradigmske kolektivno-subjektivne pozicije:

- (1) Neregularni migranti sploh niso nedolžni. Ogrožajo našo družbo in njene vrednote. Zato se moramo braniti. Trpljenje, ki se pri tem proizvaja, je nujno. Problem je nezmožnost zahodne politike, da bi sprejela »težke odločitve«, kot tudi nezmožnost »pomehkuženih« prebivalcev, da bi prenesli podobe trpljenja drugih. Brezdomišljjsko, neskončno repetitivno metaforiko manjkajoče »trdote« pri tem pogosto poganja komaj prikrita tesnoba pred izgubo lastne močatosti oziroma strah pred domnevno feminizacijo družbe.
- (2) Neregularni migranti so nedolžne žrtve hudodelskih tihotapcev. Primerjajo jih celo s »sužnji«, ki jih je treba osvoboditi. Varovanje meje tako navsezadnje služi tudi zaščiti slabo

informiranih in zavedenih oseb, ki ne vedo, v kaj se spuščajo, ko se odločijo za migracijo.

- (3) Neregularni migranti niso nič drugačni od nas. Želijo le živeti boljše življenje in to razumljivo poskušajo doseči na Zahodu. A žal se pri nas soočamo z omejenimi kapacitetami, nevarno desnico in deloma do migracij sovražno nastrojenim prebivalstvom, ki pridobiva na moči z vsakim novim prihodom migrantov. Zidove moramo zgraditi prav zato, da bi preprečili njihov vzpon.⁴

Prav drugi in tretji diskurz sta, nadaljujeta, tista, ki »oblikujeta osrednja gesla in miselne šablone v spopadu zoper odprto družbo, s tem pa v prvi vrsti nudita oporo zastopnikom prvega diskurza, ki v mnogih državah prodirajo na oblast.«⁵ Ko se, skratka, v času krize – in to ne velja le za ta primer – oblikuje nov, notranje razčlenjen, a obenem nerazdružljivo zlepljen kolektivni subjekt, prejšnja zgolj nekoristna pasivna pozicija do eksistencialnih vprašanj ranljivih skupin pridobi aktivno vlogo ustvarjalca novih miselnih šablon.

⁴ Ibid., 40–41.

⁵ Ibid., 42.

Proizvaja politična gesla, v katerih s sklicevanjem na objektivno nujnost utemeljuje svojo odločitev, da priškrne svojo odprtost za drugega, zunanjega ali notranjega. A dejansko je prav ta pozicija tista, ki prej relativno avtarkični skrajni ksenofobiji priskrbi tisto objektivnost, ki jo je ta ves čas potrebovala in na katero se odslej lahko udobno sklicuje. »Vidite zdaj,« pravijo skrajneži, »mi nismo in nikoli nismo bili nori, ko smo opozarjali na nevarnost – zdaj ste tudi vi pripoznali realnost, o kateri smo ves čas govorili, in čas je, da nas ne motite več s svojim oklevanjem. Umaknite se, čas je, da oblast in odločanje v svoje roke prevzamemo sami. Rezultat bo isti, le da bomo do njega prišli prej, in prej ko bomo spoznali, kako se družba obrani pred motečimi elementi, prej bomo vzpostavili večni mir, vsaj tukaj za zidovi, vsaj tukaj, kjer je večni mir naravno mogoč, vsaj tukaj, kjer šteje.«

Tovrstne družbene transformacije, ki so zagnane v trenutkih eksplicitnih kriz, krize praviloma preživijo. Bodisi na način, da oblast neposredno prevzame skrajna frakcija krizne množice; bodisi tako, da se proces, ki mu je kriza dala bistven pospešek, nemoteno nadaljuje v delovanju »nepolitičnih« evropskih agencij, kot

je vse bolj osamosvojeni Frontex;⁶ bodisi tako, da se manifestne pozicije nekoliko poležejo, a se učinki transformirane družbe kažejo v nekoliko premeščeni obliki. In Evropa po begunski krizi ni zgolj Evropa porasta skrajne desnice, in ni zgolj Evropa tihega »nepolitičnega« systemskega nasilja na mejah, temveč je tudi Evropa, ki je politično in človeško še bolj kot kdaj prej imuna na nasilne in celo genocidne prakse zunaj njenih meja. Evropa, ki v času begunske krize ni postavila le zidov in žičnatih ograj, temveč si je pričarala tudi diskurzivno podlago za brezčutno indiferenco do naplavljenih trupel, je ravno tista Evropa, ki vsaj s političnih vrhov mirno opazuje genocid in vse druge vrste vojnega nasilja – ki se, in v tem je posebna ironija, odvijajo brez ozira na obstoječe meje. In nikakršnega dvoma ni: knjižica, ki je pred vami, ne prinese le prepričljive analize stanja, temveč tudi nekatere smerokaze, kako je mogoče misliti in delovati drugače.

Tadej Troha

⁶ Ibid., 48–59.

Deveti Pamflet prinaša prevod izbranih poglavij iz knjige *Hinter Mauern. Geschlossene Grenze als Gefahr für die offene Gesellschaft* Volkerja M. Heinsa in Franka Wolffa, objavljene leta 2023 pri berlinski založbi Suhrkamp. V času, ko se bolj kot kdaj prej utrjujejo zunanje meje Evrope in celotnega Zahoda, prebivalci globalnega Juga pa so reducirani na manj kot nič, je vsaka teoretska intervencija, ki zareže v ta do konca strjeni konsenz, izjemno dobrodošla. Heins in Wolff na eni strani ponudita obilico empiričnega materiala – dragocene so zlasti informacije o (para)agenciji Frontex –, na drugi strani pa se vrneta k temeljnim razmislekom o učinkih zagrajevanja na notranjost družbe. Družba, ki se zapre, seveda ni več odprta; kar pa nujno še ne pomeni, da je enostavno zaprta, tiranska in zamejujoča. Transformacija, ki jo proizvaja obsesivno zagrajevanje od zunanjosti, je precej bolj kompleksna, precej bolj izmuzljiva in na dolgi rok tudi precej bolj nevarna. Morda kdo misli, da ve, kaj nas čaka na cilju. A če se bo proces še naprej odvijal v smer, v katero nas želita potisniti politični in fabricirani ljudski konsenz, bo končna destinacija za nas tako tuja in tako neprijazna, da bomo hoteli zbežati tudi sami.

ZA ZIDOVI

Zaprte meje kot nevarnost za odprto družbo

Volker M. Heins
in Frank Wolff

Meja prodira v notranjost. Družbene posledice zagrajevanja

Številne državne meje specifične regulacijske cilje prevajajo v obsežno materialno realnost utrjene in široko razvejane infrastrukture. Ta služi enemu samemu cilju: obrambi in zadrževanju določenih skupin. A ta obmejna infrastruktura ima svojo pomanjkljivost; na osebe, ki naj bi jih izključila, namreč nima normativno zavezujočega učinka. Kaj bi za potencialne migrante sploh lahko bil dober razlog za spoštovanje pravil prečkanja meja držav, ki so pogosto soodgovorne za stisko, ki jih žene v migracijo? Čemu bi sprejeli svojo lastno ilegalizacijo na mejah, če lahko človekovo pravico do življenja brez stiske in preganjanja uveljavijo le onstran teh meja? »Neregularne« migracije, s katerimi si zahodne vlade tako razbijajo glavo, kažejo predvsem eno: svinčena stvarnost meja je normativno nemočna.¹

¹ Vidik surove materialnosti mejnega režima in preostalih redov zapiranja in zadrževanja določenih skupin prebivalstva poudarja Mbembe v knjigi *Brutalisme*.

Kar preostane, je gola sila. V odnosu do nezaželenih migrantov se države odrekajo vsakršnemu poskusu, da bi upravičile svoje ravnanje. Ko gre za lastne državljane (a tudi za migrante, ki veljajo za zaželene), si tega ne morejo privoščiti. Zidove gradijo v imenu družbe. V njih se manifestira gospostvo nad ljudmi, in na družbi je, da ga sprejme v tej obliki. »Družba« tu pomeni: ti, ki izvajajo nasilje, da bi zavarovali meje, kot tudi ti, v imenu katerih se nasilje izvaja, torej države, institucije in prebivalstvo za zidovi. Sprijazniti se morajo z dejstvom – ali ga celo pozdraviti – da v materialnih mejnih utrdbah sicer pogosto abstraktno juridično in administrativno državno nasilje prehaja v fizično nasilje, in sicer večinoma preventivno in ne reaktivno, kot je značilno za običajno policijo.

Družbeni pristanek na nasilje do civilistov v mirnodobnem stanju ni samoumeven, temveč mora biti aktivno ustvarjen. V idealnem primeru je to doseženo z javno utemeljitvijo, ki se sklicuje na splošno sprejete pravne norme. Kot legitimno šteje nasilje, ki stremi k zaščiti tovrstnih norm in odvrčanju nevarnosti ter je vrh tega sorazmerno. Tako je vsaj v demokraciji. V fašistični državi so stvari drugačne. V takšni državi nasilja ni zamejevalo

nikakršno načelo sorazmernosti; nasprotno, nevarnost je grozila vsakomur, ki se ni znal uspešno prikazati kot člen »ljudske skupnosti«. ² Organizirano nasilje s ciljem prisvojitve tuje lastnine ali telesne nadvlade (»prisvajalno« nasilje po Reemtsmi), pa tudi samo sebi namenjeno nebrzdano nasilje nad šibkejšimi (»avtotelično« nasilje) sta bili v času fašizma s popolnim nadzorom medijev zamolčani ali pa slavljani. ³

Težnje po zamegljevanju ali eskalaciji nasilja so seveda bolj ali manj prisotne tudi v liberalnih demokracijah (o tem več spodaj v tem razdelku). V demokracijah naj bi nadzorne instance, kot so neodvisno sodstvo, mediji, nevladne organizacije in kritična, informirana javnost, skrbele za zaježitev teh teženj. Te institucije in instance pa niso niti večne niti nespremenljive. Ne gre le za to, da omenjene težnje ohranjajo pod nadzorom, temveč so jim tudi same izpostavljene in se spreminjajo skupaj z njimi.

² Za pojem na nasilju osnovane »ljudske skupnosti« in njenega pomena za vzpon nacionalsocializma prim. Wildt, *Die Ambivalenz des Volkes*. Da inkluzija s pomočjo nasilja tvori skupno jedro »participativnih diktatur« v nacionalsocialistični Nemčiji in Italiji, pokaže Reichardt, »Beteiligungsdiktaturen in Italien und Deutschland«.

³ Za »slavljenje« nasilja in njenega pendanta, »indiference« do trpljenja žrtev, glej Popitz, *Phänomene der Macht*, 66–75.

Ko premišljamo o mejah, moramo v ozir vzeti tudi te težnje. Zato nam v tej razpravi ne gre le za kritiko ali upravičevanje nasilja na mejah, temveč si prizadevamo pojasniti, da poskus legitimacije obstoječih mejnih režimov in njihovega nasilja spreminja in ogroža odprto družbo. Način, kako se družba razmeji od zunanosti, ne ostane brez vpliva na njeno notranjo organiziranost; nasprotno, meja na raznolike načine učinkuje na družbo in spreminja državo, ki to mejo gradi, jo potrebuje in nanjo pristane. V hipu, ko je vzpostavljena, začne meja prodirati v notranjost.⁴

Slednje ni kakšna posebna novost, temveč je v določenem smislu vpisano v jedro evropskega združevanja. Odprava carinskih preprek in trgovinskih ovir je bila od vsega začetka namenjena temu, da omogoči vseevropsko skupnost. Tudi ko so evropske države vzpostavile schengenski prostor, je bil eksplicitni cilj v tem, da se s to spremembo mejne politike spodbudi oblikovanje evropske družbe. Nemški zvezni predsednik Roman Herzog je leta 1999 izrecno govoril o »evropski civilni družbi«, ki

⁴ Glede te miselne figure glej Wolff, »Die Grenze greift nach innen aus«.

naj bi po njegovem nastala takrat, ko se bo Evropa otresla okov meja med nacionalnimi državami.⁵

Hrbtna stran tega je sprememba države in družbe, ki jo je povzročilo utrjevanje zunanjih meja. Ta sprememba je počasen, a usmerjen proces. Da bi določili to smer, uporabljamo pojem sprijenja ali sprijenosti, kot ga je v zgodnjem novem veku denimo razumel Niccolò Machiavelli. Zaprte meje sprijajo demokracijo, s tem ko spodbujajo odmik prakse vladanja od konstitutivnih načel republike in erozijo državljske morale v vsakdanjem življenju.

Meje niso vnaprej zaprte ali odprte, in spreminjajoča se stopnja prepustnosti za dobrine in osebe vedno zahteva utemeljitev. Država, ki ne zna navesti tehtnih razlogov, da bi zavrnila določene migrante, in se tudi ne brani nasilja, mora najti druge poti, da družbo in njeno mentaliteto prešola na način, da nasilje zdaj sprejme. Politika in pravo morata zato skrbeti, da mejna straža ni le dobro financirana in opremljena, temveč da bo svojo izvršilno moč zoper osebe, ki želijo migrirati, lahko uveljavila brez strahu pred kazenskimi pregonom. Pri tem mora biti sprejeta (ali

⁵ Herzog, »Ansprache von Bundespräsident Roman Herzog«.

pa zakrita) ne le uporaba, temveč tudi mera nasilja. Obenem, denimo, si politika prizadeva diskreditirati ali celo kriminalizirati solidarnost z migranti. Primer reševalnih akcij v Sredozemlju je le eden od mnogih. Vplivni mediji ne oblikujejo le mišljenja, temveč tudi afekte publike. Lahko spodbujajo solidarnost, netijo strah ali kultivirajo ravnodušnost do trpljenja drugih. Ko vladni predstavniki – kot se je dogajalo zlasti po letu 2015 – gojijo strah ali brezbržnost, rasizem postane neuradna tehnika vladanja.

Poskusi, da bi družbo kot celoto pridobili za podporo mejnemu režimu, pa sami vedno znova naletijo na meje. Lokalno prebivalstvo na priseljevanje ne reagira enotno. Medtem ko nekateri izražajo strahove pred priseljevanjem in so delno tudi odprto sovražni, drugi deli družbe pozdravljajo migracije in z njimi povezane družbene premike. Med zagovorniki migracij najdemo tudi številne skeptike, ki priseljevanja neposredno ne odobravajo, a menijo, da je nujno iz ekonomskih razlogov. Obramba pred migracijami z militariziranimi mejnimi režimi in restriktivnimi pravili priseljevanja si sama lahko spodkoplje tla, če večje število domačinov dobi občutek, da to prinaša

omejevanje njihove lastne svobode. In, nenazadnje, ta novejši obrat k razmejevanju in mejnemu nasilju otežuje desetletja dolgo samozaklinjanje Evrope kot humanitarnega projekta in »celine brez meja«.⁶ Če vzamemo v ozir celoten spekter, je mreža akterjev s področja varovanja meje, medijev, politike in prava ter skupin prebivalstva v stalnem gibanju. Družbene posledice razmejevanja z nasilnimi mejnimi režimi, ki jih bomo osvetlili v nadaljevanju, so zaenkrat le tendence, ki na drugi strani sprožajo nasprotne tendence. Rezultat tega vzajemnega učinkovanja ostaja odprt – vsaj dokler se odprta družba ne zapre tudi navznoter.

Interakcija obeh tendenc se razkriva na petih osrednjih področjih, na katerih bomo v nadaljevanju ponazorili, kako militarizirane zunanje meje prodirajo v notranjost družbe: kolektivni afekti strahu in upanja v razmerju do odprtih in zaprtih meja; moč mejnih straž in preostalih varnostnih organov; načela pravne države, vključno z nadzorom njihovega spoštovanja; svoboščine evropskih

⁶ Tako je že leta 1963 govoril takratni tiskovni predstavnik Evropske gospodarske skupnosti Rudolf Dumont du Voitel, navedeno v: Cartier, »Continent sans frontière«.

državljanov v stikih z neevropskimi državljani. In, navsezadnje, skrbi nas bohotenje sindroma, ki ga v naslonitvi na literarni zgled imenujemo »fašizem srca«.

Oblikovanje občutkov ogroženosti

Državne meje in utrdbe na njih nas, slišimo, varujejo – in bolj ko so zaprte, bolje je. Tistim, ki so znotraj, za zidovi, naj bi blažile strah pred zunanjimi grožnjami. Obenem naj bi vzbujale strah tistim drugim, ki so zunaj in se morda igrajo z mislijo, da bi se priselili. Za prebivalstvo na obmejnih območjih, ki živi v senci zidov, ta logika seveda nikoli ni delovala. V navezavi na študijo o Zahodnem Berlinu je ameriška novinarka Jessica Wapner na primeru mejnih utrdb zlasti v ZDA in Izraelu ugotovila, da so obremenjujoča psihična stanja razširjena »na *obeh straneh*« meje.⁷ Domačinom, katerih zaščita naj bi tu vendarle bila osrednji cilj, nikakor ni prihranjena nečlovečnost določenih mejnih režimov. Občutki ogroženosti se marsikdaj krepijo ne navkljub, temveč zaradi

utrjevanja meja; politiki in desničarski aktivisti jih posledično uporabijo za normalizacijo rasistične miselne šablone.

Še bolj zanimive pa so za nas tehnike vladanja, ki so ciljno usmerjene k vzpostavitvi in oblikovanju strahov. Zahodne vlade in mednarodne organizacije denimo spodbujajo produkcijo filmov, ki ljudem v Kamerunu in drugod sugerirajo, da bodo na Zahodu deležni slabe obravnave in končali v bedi, če jih ne bo že na poti dosegla smrt.⁸

Bolj drastičen je bil varšavski poslanec poljskega sejma Paweł Lisiecki takrat vladajoče stranke Zakon in pravičnost, ko je objavil fotografijo migranta, ki je ujet v bodečo žico nemočen visel z zidu na poljsko-beloruski meji. To sliko, kot je komentiral, bi morali razdeliti po celotnem Bližnjem vzhodu, da bi vsakdo spoznal, kako se iztečejo »lukašenkove ture«.⁹

Ciljno usmerjeno menedžeriranje zaznav pa ni namenjeno le potencialnim migrantom tam zunaj, temveč tudi domačemu prebivalstvu. Obilico primerov nam tu dajejo zlasti mediji v ZDA. Mnogi

⁸ Glej primere v Heller, »Perception Management«.

⁹ Lisiecki, tвит z dne 6. oktobra 2022.

⁷ Wapner, *Wall Disease*, 39; poudarek dodan.

politiki v oglasih in reklamnih spotih medtem odprto propagirajo rasistično teorijo zarote o načrtovani veliki zamenjavi prebivalstva s pomočjo odpiranja meja. Posebej v zveznih državah Teksas in Arizona je govora tako o namernem »uvozu« *nebelih* množic, kot tudi o orkestrirani »invaziji«.

Madžarska je ta pristop medtem povzdignila v državno ideologijo. Na način, ki je obenem antiameriški in antisemitski, se vladajoča stranka Viktorja Orbána predstavlja kot zadnja obrambna linija pred aktivnostmi promigracijske politike Georgea Sorosa in njegovih fundacij, ki naj bi spodkopavale Madžarsko in Evropo. Mark Brnovich je kot generalni državni tožilec v Arizoni objavil pravno mnenje, da bi bilo zaradi položaja na meji mogoče tudi razglasiti vojno stanje in vpoklicati nacionalno gardo, medtem ko je poljska vlada legalizirala vojaško posredovanje zoper migrante, v nasprotju s tistimi deli ustave, ki so bili uvedeni na podlagi zgodovinskih izkušenj diktature in vojnega prava. Drugi, denimo republikanski kongresnik Michael McCaul, vlečejo vzporednice med neregularnimi migracijami in rusko invazijo na Ukrajino, medtem ko Fox News gibanje migracij na južni meji ZDA

kratkotomalo primerja z japonskim napadom na Pearl Harbor. Nobena primerjava ni preostra, nobena analogija dovolj zgrešena, da je ne bi vpregli v boju za gradnjo zidu in ohranitev *belega* gospostva večine.¹⁰

Tako se na obeh straneh utrjene meje oblikujejo kolektivni afekti. Migranti bi se morali bati migracije, domačini pa migrantov. Že ti redki primeri kažejo, da strah pred tistimi zunaj, ki naj bi vdirali v državo, ni prirojen, čeprav nacionalistični politiki odpor proti priseljencem od nekdaj in vedno znova opisujejo kot »naravno občutje«.¹¹ Dejansko gre pri tem strahu za kulturno dejstvo, ki mora biti najprej ustvarjeno, da bi ga bilo kasneje mogoče instrumentalizirati. Strahove je prav tako kot upanje nujno najprej proizvesti, jih gojiti in z njimi upravljati. Heinrich Popitz govori o »gnetljivosti razpoloženja ogroženosti«.¹² Utrjene meje sedanjega časa segajo navznoter že zato,

10 Glej Del Bosque, »How the GOP's 'Invasion' Fever Stokes Violence and Undermines Democracy«.

11 V osemdesetih letih so v nemškem zveznem parlamentu govorili o strahu pred prebežniki in prosilci za azil govorili kot o »naravnem in upravičenem občutju naših sodržavljanov«. Glej govor poslanca Dreggerja (CDU/CSU) v: Deutscher Bundestag, »83. Sitzung, 4. Februar 1982«, 4894.

12 Popitz, *Phänomene der Macht*, 102.

ker brez oblikovanja kolektivnih strahov in upov prebivalstva, ki mu je namenjena zaščita, ne bi mogle obstajati. Nedvomno: oborožitev evropskih meja je odvisna od finančnega proračuna zadevnih držav in EU ter ustrezne politične volje. A odvisna je tudi od tega, da v subjektivnem temelju družbe, kot piše Popitz, pride do stabilizacije »'bilance' strahov in upov«, v katerem »se lahko ustalimo«. ¹³

Nekateri morda dejansko verjamejo in občutijo, da so meje nekakšna zunanja lupina državnega telesa in njegov sestavni del. Drugi verjamejo, da meje ščitijo socialno državo, lastno identiteto, nemška delovna mesta, »Zahod«, notranjo varnost in »naše ženske« pred »tujci«. ¹⁴ Ne glede na to, kako je oblikovana v posameznih primerih, je ta kulturno oblikovana afektivna baza članov družbe tista, ki tvori osrednji podaljšek vsakega obrambnega mejnega režima v notranjost.

Dejstvo, da se stanje ogroženosti v družbi nenehno oblikuje in preoblikuje, seveda ne pomeni, da grožnje obenem ne morejo biti izredno realne. Obramba

številnih teritorialnih meja ima vse do danes pogosto realno osnovo v konfliktih, ki zadevajo bodisi potek bodisi status meja kot državnih meja, denimo zaradi ozemeljskih osvajalnih vojn ali militantnih odcepitvenih gibanj. A pogosto se zgodi, da je občutje ogroženosti soudeleženo pri produkciji sovraštva, proti kateremu je usmerjeno. Kdor je v Nemčiji 19. stoletja verjel, da Francija predstavlja eksistencialno grožnjo državi, je hitro razvil globoko sovraštvo, ki je v fantaziji nemških avtorjev preraslo celo v neugasljivo »prasovraštvo«.

Od uveljavitve modernih nacionalnih držav meji pritiče osrednjo mesto zamišljene ločnice med »dobrim« in »zlim«. Že stigmatizacija sosedskih ali oddaljenih nacionalnih držav kot »sovražnikov« ali celo »prasovražnikov« je zahtevala velike napore. Še precej bolj zahtevna je demonizacija neoboroženih civilistov kot eksistencialne grožnje, ki bi se je morali vsi bati. A da bi mobilizirali vse večje resurse, ki jih požira sistem evropske mejne zaščite, so potrebni prav ti napor. Na empirične podatke jih ni mogoče opreti. Občasen prihod večjega števila iskalcev azila ali posamezni napadi na domačine na primer niso dovolj, da bi celotno družbo podžgali za

¹³ Ibid., 99 in nasl.

¹⁴ AfD, »Innere Sicherheit stärken, Migration steuern«.

oboroženi boj proti migracijam iz določenih delov sveta. Nasprotno, treba je prebuditi fantazije, kjer so tovrstni pripetljaji gola znamenja prihajajoče skorajšnje grožnje – znamenja za nenadejani naval nezaželenih migrantov, ki ga je treba zaustaviti za vsako ceno. Razprave o nujnosti mejne zaščite gredo v smer, da se pravnim ali empiričnim protiargumentom v odgovor zoperstavljajo apokaliptični scenariji.

Strašljive fantazije, da bodo zahodne družbe preplavili neobvladljivi migracijski tokovi z globalnega juga ali da bo prišlo celo do vélike zamenjave prebivalstva, so proizvod fikcij in teorij zarote, ki nikakor ne krožijo le po miljeju radikalne desnice, temveč so že davno prodrle v širšo javnost; pomislimo pri tem na izvorno leta 1973 izdano distopijo *Le Camp des Saints* Jeana Raspaila ali *Le Grand Remplacement* Renauda Camusa iz leta 2011. Obstajajo sicer razlike med odprto desnoradikalnim govorom o »prenarodovanju« ali invaziji »barbarov«, ¹⁵ ki bodo preplavili Evropo, kot so bojda nekoč Goti preplavili rimsko cesarstvo, in izjavami konservativnih politikov. A pogosto je razlika le v izbiri besed, ne

v strukturi mišljenja; nekako v teh okvirih August Wöginger iz Avstrijske ljudske stranke meni, da »želijo leve stranke z množično naturalizacijo spremeniti večinska razmerja v državi.«¹⁶

Na ta način se resnični dogodki, na primer napadi dejanskih ali domnevnih migrantov, zgostijo v apokaliptične scenarije. Ustvari se usedlina občutenih resnic oziroma »afektivnih dejstev«, ki zaživijo lastno življenje in se nanje vsakokrat znova skličejo tudi politične stranke in določeni množični mediji.¹⁷

Ali ta afektivna dejstva med prebivalstvom dejansko ustvarjajo podobo družbe, v kateri po svojem prepričanju živi večina prebivalstva, je drugo vprašanje.

Takoj ko občutek ogroženosti zaradi migracij prodre v psihični notranji ustroj, je trpljenje tistih, ki vzdolž migracijskih poti izgubijo življenje, lažje potlačiti ali predelati. Omogočenje tovrstne predelave prav tako sodi med naloge oblikovanja razpoloženj med domačim prebivalstvom. Nasilna obramba pred migracijami lahko postane trajna le pod pogojem, da je človeško trpljenje, ki ga povzročajo meje, mogoče nekako

¹⁵ Navedeno v Hasselmann, »Gauland vergleicht Flüchtlinge mit Barbaren«.

¹⁶ Navedeno v Strobl, *Radikalisiertes Konservatismus*, 70.

¹⁷ Ibid., 7. poglavje.

upravičiti na množični ravni. Filozofija religije se sprašuje, kako Bog lahko dopušča trpljenje nedolžnih ljudi, pa čeprav je dober in ima moč, da bi trpljenje preprečil. Filozofi to imenujejo problem teodiceje. A obstaja tudi družbena teodiceja, ki sprašuje po tem, čemu družbe, ki so po svojih predstavah humane in demokratične, dopuščajo nesmiselno trpljenje, pa čeprav imajo moč, da tovrstno trpljenje preprečijo ali ga občutno zmanjšajo.

Glede na to, kakšna je bilanca med strahovi in upanji, po kateri se ravnajo zahodne družbe, to vprašanje dobiva različne odgovore. Te odgovore je v grobem mogoče razdeliti v tri kategorije diskurza upravičevanja:

- (1) Neregularni migranti sploh niso nedolžni. Ogrožajo našo družbo in njene vrednote. Zato se moramo braniti. Trpljenje, ki se pri tem proizvaja, je nujno. Problem je tako nezmožnost zahodne politike, da bi sprejela »težke odločitve«, kot tudi nezmožnost »pomehkuženih« prebivalcev, da bi prenesli podobe trpljenja drugih.¹⁸ Brezdomišljjsko,

18 Deppenheuer, »Flüchtlingskrise als Ernstfall des menschenrechtlichen Universalismus«, 25; Bewarder in Geiger, »Halten die Deutschen Bilder von Lagern in Afrika aus?«.

neskončno repetitivino metaforiko manjkajoče »trdote« pri tem pogosto poganja komaj prikrita tesnoba pred izgubo lastne možatosti oziroma strah pred domnevno feminizacijo družbe.

- (2) Neregularni migranti so nedolžne žrtve hudodelskih tihotapcev. Primerjajo jih celo s »sužnji«, ki jih je treba osvoboditi.¹⁹ Varovanje meje tako navsezadnje služi tudi zaščitni slabo informiranih in zavedenih oseb, ki ne vedo, v kaj se spuščajo, ko se odločijo za migracijo.
- (3) Neregularni migranti niso nič drugačni od nas. Želijo le živeti boljše življenje in to razumljivo poskušajo doseči na Zahodu. A žal se pri nas soočamo z omejenimi kapacitetami, nevarno desnico in deloma do migracij sovražno nastrojenim prebivalstvom, ki pridobiva na moči z vsakim novim prihodom migrantov. Zidove moramo zgraditi prav zato, da bi preprečili njihov vzpon.²⁰

19 Za ta topos glej Stierl, »Of Migrant Slaves and Underground Railroads«.

20 Za vzorčno formulacijo tega argumenta glej Stephens, »Biden Should Complete the Wall«. Kritično o tem Heins, »The Plasticity of Our Fears«.

Vse tri različice dobro ponazarjajo, kako zelo fetiš državne meje in njemu pripisana čudežna moč obrambe pred vsem tujim prodirata v notranjost družbe in preoblikujeta javni diskurz. Vse tri utrjujejo prepričanje, da je za zidovi – in pravzaprav zgolj za zidovi – mogoče dobro življenje. Vzorčni primer prve kategorije je mednarodni trumpizem. Odgovor na vprašanje o združljivosti nasilja na mejah z idealistično samopodobo liberalnih demokracij se po Trumpu glasi, da moramo poleg migrantov na muhi imeti tudi demokracijo.

Drugi diskurz, ki zveže humanitarizem in nasilje, je tipičen za številne uradne izjave Evropske unije, pa tudi za mnoge liberalne zahodnoevropske vlade. Ta diskurz se pogosto povezuje s specifično »liberalno« retoriko tretjega diskurza, ki svojim privržencem dopušča akrobacije, ko se obenem zoperstavljajo migracijam sovražni desnici in se zavzemajo za vse višje zidove zoper migrante. V zadnjih letih smo videli, kako drugi in tretji diskurz oblikujeta osrednja gesla in miselne šablone v spopadu zoper odprto družbo, s tem pa v prvi vrsti nudita oporo zastopnikom prvega diskurza, ki v mnogih državah prodirajo na oblast.

Razširitev moči mejne straže

Walterju Benjaminu dolgujemo uvid, da policija ni enostavno tista, ki ščiti in izvršuje pravo, temveč poleg tega pravo tudi postavlja in definira. V »neštevilnih primerih«, ko je pravni položaj nejasen – tako Benjamin –, poseže policija in ustvari izvršena dejstva. Ker nejasni pravni položaji lahko nastopijo vseposvod, je tudi policija potencialno vseprisotna. Benjamin govori o »pošastni« kvaliteti policijskega aparata in njegove moči: »Njeno nasilje je enako brezoblično kot njena neoprijemljiva, vsesplošno razširjena pošastna pojava v življenju civilizirane države.«²¹ Na področju mejnega varovanja in nadzora migracij je to še posebej očitno. Z zunanjim izvajanjem mejnega nadzora daleč od uradnih evropskih zunanjih meja so nastala obsežna območja netransparentnega sodelovanja EU z avtoritarnimi državami, varnostnimi službami in milicami, na primer v državah, kot so Sudan, Libija ali Niger. Ta sivi svet tajnega partnerstva evropski davkoplačevalci sicer financirajo, a ga nihče dejansko ne nadzira.

²¹ Benjamin, »H kritiki nasilja«, 106.

A tudi prodiranje meja navznoter vodi h krepitvi moči mejne policije. V Nemčiji je v nasprotju z »normalno« deželno policijo zvezni mejni policiji in kasneje zvezni policiji kot organu mejne straže z implementacijo schengenskih pravil dodeljena pravica do »preverjanja identitete brez suma« na vlakih ali železniških postajah tudi daleč stran od meje. Ker kontrole potnih listov na mejnih prehodih niso dovoljene in so v notranjosti države v večjem obsegu prepovedane in obenem tudi neizvedljive, to vedno znova vodi v protipravno prakso rasnega profiliranja. Ta praksa iz množice ciljno prefiltrira nebele osebe in jih sili v dokazovanje, da so v državi legalno. Medtem ko sprevodnik na vlaku potnike na enak način povpraša po vozovnicah, zvezna policija švigne mimo večine potnikov. Proti drugim pa, nasprotno, demonstrira moč, da podvomi o zakonitosti njihove gole prisotnosti. Ta praksa vedno znova postane očitna takrat, ko se gibanja migrantov usmerijo proti zunanjim mejam Evrope.²²

Benjaminovo trditev o »vsesplošno razširjeni pošastni pojavi« policije bolje razumemo tudi, če se spomnimo na starejšo kampanjo britanskega

notranjega ministrstva. Leta 2013 so se v različnih londonskih soseskah pojavili kombiji, oblepljeni s plakati, na katerih je pisalo: »Ste v državi ilegalno? Potem se odpravite domov ali računajte na aretacijo.« Pripisana je bila telefonska številka, na katero je bilo mogoče poklicati za samoprijavo ali prijavo drugih. Pošastno pri teh *go home* kombijih, kot so jih kmalu poimenovali, je bilo dejstvo, da številni pripadniki etničnih manjšin nikakor niso bili prepričani, ali so v kombijih ali na drugi strani telefonske žice dejansko bili policisti. Mnogi so pomislili, da gre za akcijo skrajno desne Nacionalne fronte ali kakšne druge rasistične organizacije. Po valu ogorčenja je notranje ministrstvo akcijo ustavilo, med drugim zato, ker je pri dveh tretjinah prijav šlo za potegavščino.²³ Pa vendar socialnega učinka te kampanje ne gre podcenjevati. Ljudi je vabila, naj z denunciacijo zakon vzamejo v svoje roke, kar je vendarle storilo več sto državljanov – in njihovi klici so privedli k temu, da se je iz Združenega kraljestva izselilo okrog šestdeset družin.

²² Glej npr. Pro Asyl, »Rassistische Kontrollen«.

²³ Za ta in druge primere glej Kukathas, *Immigration and Freedom*, 49–52.

Tovrstni primeri kažejo, kako mejni kontrolni režim policijsko, medijsko in diskurzivno vse globlje prodira v družbo. To velja tudi v prostorskem smislu. V zgolj nekaj desetletjih je naloga mejnih kontrol na prestopnih točkah prerasla v prostorski nadzor vzdolž namišljene linije in nato v zaledje meja. Ta zdaj v ZDA obsega območje nekaj sto milj onkraj državnih meja in velika mesta, kot sta Chicago in New York. Dve tretjini vseh prebivalcev države živi prav v tej velikodušno definirani mejni coni, v kateri ima carinska in mejna varnostna služba (Customs and Border Protection, CBP) pooblastilo pridržanja in preverbe tudi brez konkretnega suma. V Evropi so s Schengenskim sporazumom mejne kontrole sicer odpadle, a so zato mejne policije pridobile obsežne pravice nadzora v mejnem zaledju. Slednje v Franciji sega dvajset kilometrov v notranjost; v Nemčiji trenutno šteje trideset kilometrov (oziroma petnajst kilometrov na morskih mejah) in zajema večja mesta, kot sta Bremen in Karlsruhe, ter je razširjeno na letališča, železniške postaje, vlake itd. Po konservativnem izračunu kot mejno zaledje šteje približno trideset odstotkov zveznega območja.²⁴

24 Zahvala Marcelu Storchu iz delovne skupine »Fernerkundung« z Univerze Osnabrück za skrbni preračun deleža površine.

Na podlagi teh sredstev in mandatov enote mejne straže pridobivajo vse več pooblastil za regulacijo migracij, s čimer preprečujejo, da bi prizadeti prodrli v stroga in pravno močno zamejena administrativna področja pristojnosti. Zaradi številnih dejavnikov – od sklicevanja na domnevno učinkovitost robustnih mejnih praks, nujnosti zapiranja vedno novih begunskih poti, družbene mobilizacije proti nezakonitim migracijam do nenehnih tožb, da podeljena pooblastila še vedno ne zadoščajo – je v zadnjih letih mogoče zaslediti postopen porast moči mejne straže. Ta se dogaja na treh ravneh: na ravni proračuna in formalnih kompetenc, na ravni ščitenja organizacije pred demokratičnim nadzorstvom in kazenskim pregonom, pa tudi na ravni popolnjevanja državnega varovanja meje z zasebnimi akterji, kot so državljanske zaščitne enote ali milice.

(1) Na prvi ravni se mejna straža širi organizacijsko. Formalno to poteka s kontinuiranim povečevanjem sredstev in osebja. Posebnost novega zahodnega mejnega režima, kot se je izoblikoval v zadnjih treh desetletjih, je ogromen finančni, kadrovski in tehnološki vložek, namenjen spopadu s povečano potrebo preseljevanja nezaželenih skupin oseb.

Organizirano izvajanje nasilja je drago, in osupljivo je, da so liberalne družbe pripravljene trošiti tolikšne količine denarja za nasilje proti neoboroženim civilistom. Že zgolj letni proračun Frontexa se je od ustanovitve leta 2004 do leta 2022 povečal s 6 na 765 milijonov evrov. Trend se ohranja. Že če hitro preletimo sredstva, ki so v večletnem finančnem okviru EU za obdobje 2021–2027 predvidena za varovanje meja, vidimo, da naj bi se izdatki za »integrirano upravljanje meja« (*integrated border management*) glede na proračun za leta 2014–2020 povečali za 131 odstotkov na 6,2 milijarde evrov, medtem ko naj bi sredstva za agencije, kot sta Frontex in Europol, zrasla za 129 odstotkov na 9,6 milijarde.²⁵ K temu je treba dodati še številne milijarde za skrbniški sklad EU za Afriko, ki se med drugim porablja za zaustavljanje migracij že v državah izvora in tranzita. Poraba teh sredstev je notorično netransparentna in ne sledi sicer običajnim

²⁵ Glej pregled v Statewatch, »At What Cost?«, 10 in nasl. O genezi in pomenu pojma »integrated border management« in njegovega zasidranja v uradnem vokabularju EU glej Kasperek, *Europa als Grenze*, 110–115.

smernicam za javna naročila.²⁶ Vsemu temu velja prišteti še znatne nacionalne izdatke za policijski nadzor meja in kontrolo čezmejnega prometa, ki jih prevzemajo zvezna policija in druge nacionalne policijske enote, pa tudi enormne izdatke za postavitev, vzdrževanje in nujno stalno nadgradnjo mejnih ograj in tehnologij nadzora v mnogih evropskih državah.

V ZDA je stanje podatkov nekoliko preglednejše. Od ustanovitve Ministrstva za domovinsko varnost v letu 2002 do leta 2020 je ameriška administracija za varovanje meja in izvajanje mejnega režima v notranjosti ZDA (centri za pridržanje neregularnih migrantov, deportacije itd.) namenila 333 milijonov dolarjev.²⁷

Vzporedno s povečevanjem proračunov se nenehno širi tudi polje pristojnosti enot varovanja meje. To je mogoče zelo jasno ponazoriti na primeru Združenih držav. Z vpeljavo zakona o kvotah je bila v dvajsetih letih ustanovljena tudi ameriška mejna straža (United

²⁶ Glej na primer Amzat idr., »Tracking the European Union's Migration Millions«.

²⁷ Glej American Immigration Council, »The Cost of Immigration Enforcement and Border Security«.

States Border Patrol, USBP). Ob zagonih ksenofobih ali rasističnih politik je vedno znova dobivala nova pooblastila in se je tudi vse bolj militarizirala.²⁸ Ker so jim podeljena posebna pooblastila, lahko enote za varovanje meje Ministrstva za domovinsko varnost, USBP, pa tudi urad za priseljevanje in carino (Immigration and Customs Enforcement, ICE), ki je pristojen za izgon, po novem migrante in državljane ZDA brez razloga preiskujejo, jih brez utemeljenega suma pridržijo ali celo izženejo.²⁹

Ko so poleti 2020 po celotni državi v odmev na umor Georgea Floyd padali kipi in je Black Lives Matter preraslo v novo množično gibanje, je mejna straža celo napredovala v prezidialno zaščitno silo.³⁰ Z izvršnim ukazom, ki skorajda ni bil komuniciran, torej brez javne pozornosti in zunaj parlamentarnega nadzora, je predsednik Trump varovanje vseh nepremičnin in spomenikov v zvezni lasti znotraj sto milj širokega mejnega pasu prenesel na varnostne organe, kot so USBP, ki so

²⁸ Impresivno opisano v Lytle Hernández, *Migra!*.

²⁹ Glej Stevens, »U.S. Government Unlawfully Detaining and Deporting U. S. Citizens as Aliens«.

³⁰ Levison idr., »50 Days of Protest in Portland«.

podrejeni Ministrstvu za domovinsko varnost.³¹

Delno maskirana, z avtomatskim orožjem in oklepniki opremljena policijska enota, ki sicer deluje na meji, naj bi skrbelo za mir tudi v notranjosti države. V Portlandu so na podlagi grafitiranja na stavbah in spomenikih mejni policisti – med njimi so bili mnogi v vojaških uniformah brez uradnih oznak – protestnike zvelikli v transportna vozila in jih odpeljali. Pri tem so »Trumpove udarne enote« uporabile metode, ki so jih poprej onkraj javnega nadzora preizkusile v intervencijah proti migrantom in aktivistom za človekove pravice.³²

Tudi v Evropi se v povsem drugačnih pogojih pojavljajo močne težnje po razširitvi nalog in pooblastil evropske agencije za varovanje meja. Pogoji so drugačni tudi zato, ker evropske integracije ni mogoče opisati kot procesa izgradnje vsecelinske nacionalne države. Posledično je Frontex »agencija«, katere rast ne izhaja iz nikakršne nujnosti in samodejnosti.³³ Pa vendar imajo organizacije

³¹ Executive Office of the President, Executive Order 13933, 26. junij 2020.

³² Deveraux, »Before Portland«.

³³ Zelo nazorno o tem Kasperek, *Europa als Grenze*, 335 in nasl.

civilnodružbenega nadzora vse razloge, da znova in znova prižigajo alarme. Oblikovanje poenotene kritične javnosti vsekakor trpi zaradi še vedno nepreglednih struktur varovanja meje in evropske jezikovne pestrosti.

Sprva naj bi Frontex državam članicam Evropske unije nudil zgolj podporo v obliki analiz in izobraževanja. Posebej od leta 2014, ko se je končala operacija za reševanje v Sredozemskem morju Mare nostrum, se je Frontex vse bolj pretvoril v vseevropsko kvazi policijo, ki je temu ustrezno tudi opremljena. Od leta 2016 agencija razpolaga celo s »stalno enoto« (Standing Corps) z okrog 10.000 pripadniki; ti kot edini zastopniki kakšne evropske agencije nosijo uniforme. Uradniki Frontexa so poleg tega trden sestavni člen diplomatskih pogajanj s tretjimi državami globalnega juga, kar evropsko zunanjo in gospodarsko politiko tesno prepleta s projektom preprečevanja migracij in varovanja meje. Tudi v interakciji z državami sosedami Evropske unije Frontex nastopa kot vse pomembnejši medij sodelovanja. Tako je jeseni 2022 dobil razširjen mandat, podprt z dodatnimi 39,2 milijona evrov, da bi v predmejnem območju Evropske unije na

Zahodnem Balkanu skrbel tako za »okrepljeno sodelovanje pri vračanju in ponovnem sprejemu« neregularnih migrantov kot za »boj proti tihotapljenju migrantov«. ³⁴ V mnogih oblikah Frontex povezuje pridobivanje obveščevalnih podatkov, zunanjepolitično svetovanje in robustne policijske sile. V jedru EU raste nov močan akter, ki opravlja funkcijo vzora za nacionalne enote za varovanje meja.

(2) Drugič, široko izvzetje iz nadzorstvenih mehanizmov in obveznosti poročanja, ki so temeljna predpostavka demokratičnih policijskih organov, tvori osrednji vidik krepitve moči evropske mejne zaščite: podobno kot pri mejni straži v ZDA nenehnemu povečevanju sredstev in kompetenc niso zoperstavljene ustrezne možnosti nadzorstva.

To bi verjetno lahko prezrli, če bi bili nasilni dogodki na mejah goli odkloni. A kršenje pravic na mejah je strukturni problem. Posledice pomanjkljivega nadzorstva so še posebej jasno razvidne pri ameriški mejni straži, ki je dejansko v veliki meri izvzeta javni in parlamentarni kontroli. Raziskovalci in novinarji

³⁴ EU-Innenkomissarin Johansson, »Entwicklungen auf dem westlichen Balkan haben direkte Auswirkungen auf die EU«.

zato govorijo o organizaciji, ki je »ušla izpod nadzora«. ³⁵ To se še posebej kaže pri preiskovanju morebitnih kaznivih dejanj uradnikov na meji. Na ozadju številnih primerov, pri katerih se pripadniki mejne straže zdijo vpleteni v smrti ali poškodbe migrantov in tudi domačinov, so bile leta 2010 ustanovljene tako imenovane skupine za krizni odziv, *critical incident teams*. Kritiki so jih označili kot policijske »enote v senci« (*shadow units*). Naloga teh skupin je bila prikriti morebitna kazniva dejanja mejnih stražarjev z zadrževanjem ali uničevanjem dokazov ter pritiskanjem na priče, da bi se preiskovalno delo rednih policijskih organov izteklo v prazno. Te enote v senci so bile oproščene celo mnogih internih obveznosti poročanja. ³⁶ Na ta način si je največji ameriški izvršni organ zagotovil brezprecedenčno imuniteto pred kazenskim pregonom.

Te enote v senci so bile oktobra 2022 sicer razpuščene. A kritiki vseeno izražajo sum, da so se interno na novo formirale in da so že davno spodkopale celoten

sistem poročanja znotraj zaščite meje. ³⁷ Tudi od vlade ne gre pričakovati pretiranega pritiska. Že Janet Napolitano, ki je bila kot prva ministrica za domovinsko varnost pod Barackom Obama pristojna tudi za mejno stražo, je izrekla pomenljiv stavek: »Z nadzorstvom je mogoče tudi pretiravati. In ko gre za Ministrstvo za domovinsko varnost, je dejansko škodljivo.« ³⁸

Tudi v Evropi se varovanje meje sistematično izmika zunanji kontroli. Tako je denimo nemška zvezna policija sama pristojna za preiskovanje očitkov rasnega profiliranja. Od 66 pritožb v letu 2021 je preiskava pokazala, da jih je bilo 56 »neutemeljenih«, sedem »nerešljivih«, tri pa naj bi bile zunaj pristojnosti zvezne policije. ³⁹ Leta 2022 je bilo podobno. Od 34 pritožb, vloženih do konca novembra, jih je 30 obveljalo za neutemeljene, ena je bila nerešljiva, tri pa so bile še v postopku. Medtem ko številne nevladne organizacije in celo Evropsko sodišče za

³⁵ Tako se glasijo uvodne besede v Jones, *Nobody is Protected*, 3.

³⁶ Že novembra 2022 je bil s položaja odrinjen Chris Magnus, ki je položaj vodje CBP zasedel kot reformator in je bil zadolžen za razpustitev. Glej Ingram, »Under Pressure, ex-TPD Chief Chris Magnus Resigns«.

³⁷ SBCC, »Alarming New Facts Implicate CBP in the Congressional Investigation«.

³⁸ Council on Foreign Relations, »Janet Napolitano Looks Back on Border Control«.

³⁹ Deutscher Bundestag, »Problematik des Racial Profiling und anlasslose Kontrollen der Bundespolizei seit 2021«, 7.

človekove pravice nemški mejni straži očitajo rasno profiliranje, varnostni organi, ki nadzorujejo sami sebe, in zvezna vlada, ki sledi njihovim interpretacijam, postajajo skupen problem.⁴⁰

To izogibanje kritični kontroli se še povečuje na evropski ravni. Posebej Frontex je v veliki meri odtegnjen nadzoru javnosti. Frontex sistematično ignorira novinarska poizvedovanja, in celo poslanec Evropskega parlamenta je šele od reforme iz leta 2019 zavezan poročati v še vedno zelo okrnjeni obliki, ki jo zamejujejo stroga pravila zaupnosti. In agencija ne izpolnjuje niti tega.⁴¹ Frontex svoj mandat raziskovanja dejavnikov tveganja na mejah zelo odprto razume prej v smislu tajne službe kot agencije javne uprave, kar dejansko je. Primer: ob ustanovitvi je bil Frontex obvezan omogočiti dostop do svoje dokumentacije. Agencija te obveznosti v vseh sedemnajstih letih enostavno ni izpolnila. Ko je bila poleti 2022 v okviru iniciative za transparentnost na spletu objavljena podatkovna baza z dokumenti Frontexa, je vsebovala maloštevilne, večinoma

trivialne dokumente.⁴² Javno nadzorstvo nad največjo in najmočnejšo agencijo EU je posledično težko izvedljivo.

Frontex je skušal sistematično onemogočiti tudi notranje kontrole. Tako je agencija sicer ustanovila pisarno za zaščito temeljnih pravic, namenjeno internemu pregledu morebitnih kršitev človekovih pravic; a informacije o incidentih pred tem organom ves čas prikriva. Na podlagi poročila Evropskega urada za boj proti goljufijam pa medtem niso bile razkrite le domnevne kršitve človekovih pravic, temveč delno tudi same prakse prikrivanja. Poročilo je bilo sicer zaupno, a je oktobra 2022 pricurjalo v javnost na številne novičarske portale. Primer iz poročila, ob katerem se naježi koža: ko je grška mejna policija avgusta 2020 izvajala nezakonita prisilna vračanja, je Frontex brez dodatnega pojasnila svoje tam prisotno opazovalno letalo (Frontex Surveillance Aircraft, FSA) premestil v osrednje Sredozemlje, da ne bi bil priča početju grških

⁴⁰ European Court of Human Rights, »Case of Basu v. Germany«.

⁴¹ Glej Strik, »European Oversight on Frontex«.

⁴² Za leto 2022 denimo navaja sedem dokumentov, večinoma kratke zapise v obliki letakov (kot piar material) ali glosar. Le analiza tveganj za 2021 in zelo specifične smernice za mejni nadzor nam omogočajo uvid v operativno poslovanje (stanje 10. oktober 2022).

kolegov. Dejansko v enem od kasnejših briefingov najdemo na roko zapisano notico: »Svoje FSA smo pred časom premestili, da ne bi postali priče.«⁴³ V drugih primerih so Frontexovi uradniki opazovali prenatrpne gumijaste čolne, v katerih so migranti pluli v gotovo smrt – in nato primer minimalizirali.

V teh in drugih primerih se je Frontex upiral sodelovanju z lastno pisarno za zaščito temeljnih pravic. Interno so njene sodelavce zaničevali kot zastopnike »intelektualne diktature«, ki o vsem »poroča nevladnim organizacijam in v agenciji izvaja teror po vzoru Rdečih Kmerov.«⁴⁴ Med seboj so visoki uradniki Frontexa celo Evropsko komisijo označevali kot institucijo, ki želi Frontex pretvoriti v »legalen tihotapski taksi« za migrante, ali enostavno kot »trenutno največjo nevarnost za evropske enote in Frontex«.⁴⁵ Dejstvo, da celo po razkritju tovrstnih izjav ni prišlo do resnih strukturnih reform, nazorno pokaže, kako uspešno se Frontex vse bolj osamosvaja, medtem ko je evropska mejna politika obenem od te agencije vse bolj odvisna.

43 OLAF, *Final Report*, 31.

44 Ibid., 44.

45 Ibid., 86.

Kombinacija odlične opremljenosti, velikega vpliva in organizirane netransparentnosti Frontex pretvarja v vzorčni primer evropskega demokratičnega deficita. Poleg tega nas opominja, kako fleksibilna je interpretacija »cilja«, ki si ga je zastavila Evropska unija. Unija od amsterdamske pogodbe dalje stremi k »prostoru svobode, varnosti in prava«, a vedno v okviru »ustreznih ukrepov«, ki se ji zdijo nujni za zaščito zunanjih meja. Primer Frontexa kaže, da za to pristojna agencija od situacije do situacije prosto interpretira, kaj so »ustrezni ukrepi«.

(3) Poleg formalne organizacijske širitve pooblastil obstaja še fenomen hotenega ali nehotenega prevzema nalog varovanja meja s strani zasebnih akterjev. Na mejnih območjih pogosto vznikajo samooklicane občanske straže, saj je meja tista, ki vzbuja fantazije o »ljudstvu« tostran zidov in grožnjah, ki naj bi jim bilo izpostavljeno. »Zgradite zid in začnite streljati,« je zaklical vabljeni govornik med demonstracijo v Phoenixu v zvezni državi Arizona že leta 1990.⁴⁶ Tovrstne izjave vse do danes določajo ton v večjem delu države, pri čemer ni vselej povsem jasno, kdo naj strelja na koga.

46 Navedeno v Grandin, *The End of Myth*, 261.

Že desetletja na meji ZDA in Mehike poleg državnih organov mejnega nadzora patrolirajo bolj ali manj težko oborožene rasistične skupine. Zgodovinar Greg Grandin v svoji s Pulitzerjem nagrajeni knjigi o zgodovini ameriškega mita o meji piše, da so že v poznih osemdesetih letih zasebne skupine, zlasti v okrožju San Diego, lov na »Mehičane« izbrale za redno prostočasno aktivnost, vključno z ropanjem in umori. Mnogi storilci so bili veterani vietnamske vojne, ki so z nasiljem proti nebelim zdaj nadaljevali na ameriških mejah. Mejna straža, katere častniki so bili deloma tesno prepleteni s temi zasebnimi skupinami, se je pri tem izkazala kot to, kar je po Grandinu bila že od vsega začetka, namreč »prva bojna linija belske dominacije«.47 Trend organiziranega rasističnega nasilja na meji pa se je od takrat še okrepil. V času predsedovanja Georgea W. Busha so se občanske straže končno lahko razširile na celotno mejno območje in postopoma začele vplivati na politiko zvezne administracije. Državni tožilci se vse bolj pogosto odrekajo pregonu kaznivih dejanj, denimo v primerih, ko zasebniki pridržijo domnevne migrante, ki so bili »prijeti« nekje v bližini

47 Ibid., 250.

meje. Tudi uradna mejna straža občasno pohvali dejstvo, da si milice pravico jemljejo v svoje roke – in njihov strup nasilja z meje prodira tudi v družbo in načenja razumevanje prava.⁴⁸

Prav tako ne gre podcenjevati iniciativ, kot je »We Build the Wall«, ki želi s pomočjo zasebnih prispevkov postaviti zid na meji z Mehiko. Za organizacijo, ki je bila – kot se je izkazalo v številnih sodnih postopkih – ustanovljena tudi z namenom osebnega bogatenja, se skrivajo vplivne osebe z desnega roba, kot sta desnoskrajni strateg Steve Bannon ali Erik Prince, ustanovitelj Black Water, ki se zavzema za privatizacijo vojne in novo temno poglavje ameriške vojaške zgodovine. Če jih politika pri tem ne ovira, kar se je zgodilo pod Trumpovo administracijo, kot tudi v Teksasu in Novi Mehiki, in sicer tudi po presoji sodišča, tovrstne iniciative privatni rasizem pretvorijo v državno varnostno politiko.

A tudi v Bolgariji, Grčiji, na Švedskem ali na Slovaškem so marširale oborožene nacionalistične skupine, da bi »pristine evropske kulture« obranili pred

48 Takšna je tudi teza v Felbab-Brown in Norio, »What Border Vigilantes Taught U.S. Right-wing Armed Groups«.

»idioti iz puščave«. ⁴⁹ Jeseni 2021 so se neonacistične skupine na nemško-poljski meji predstavljale kot poslednji branik pred migracijami. Vsa ta združenja trdijo, da podpirajo delo mejne policije, a ob tem spodkopavajo monopol države nad uporabo sile.

Čeprav jim v Evropi uradni organi nasprotujejo (za razliko od številnih konservativnih politikov v ZDA), vednost o obstoju tovrstnih skupin omogoča diskurzivne strategije zmanjševanja odgovornosti. Tudi v okolici evropskih zunanjih meja vedno znova prihaja do krvavih nasilnih dejanj zoper migrante. Zaradi omejenih možnosti javnega nadzorstva, na primer v težko dostopnih in prav zato za prehode meje posebej relevantnih področij obmejnega prostora, storilcev teh napadov pogosto ni mogoče enoznačno identificirati. Mnogi napadi pa so vendarle dobro dokumentirani in ob javni kritiki odgovorni organi zavračajo vpletenost uradnih oseb. Kot da ne bi bil še večji problem, če kršitev človekovih pravic ne zagreši policija, temveč prosto delujoče tolpe, ki jo povrhu vsega odnesejo brez kazni.

⁴⁹ Tako pravi Marian Magát, vodja desnoskrajne mejne milice na Slovaškem, navedeno v Germanova idr., »Vigilantes Patrol Parts of Europe«.

Postopna erozija pravne države

Ko varuhi meje ali njihovi nadrejeni kršijo pravice drugih ter izvajajo ali odredajo kazniva dejanja, je to vsekakor zaskrbljujoče. Ni pa to nujno razlog, da nemudoma podvomimo v pravno državo. Enako velja takrat, ko člani zasebnih straž ali obmejnih milic zakon vzamejo v svoje roke. Brez težav si lahko zamislimo intaktno pravno državo, v kateri se tovrstne stvari sicer dogajajo, storilci pa naposled pristanejo na sodišču in so poklicani na odgovornost. Erozija pravne države pa se začne takrat, ko pristojne instance domnevnih kršitev zakona sploh več ne dojemajo in obravnavajo kot takih – ko so odgovorni sistematično zaščiteni pred kazenskim pregonom, ko so priče utišane ali ko prizadeti ne morejo sprožiti postopkov pred sodiščem. V ZDA le še približno petnajst odstotkov oseb, ki domnevno protipravno bivajo v državi in jih čaka izgon, dobi priložnost, da o njihovem primeru odloča sodišče. ⁵⁰ Zamislimo si, da se tovrstni pojavi odrekanja pravice razširijo in postopno zajamejo celotno družbo. Na koncu bi

⁵⁰ Glej Cohen, *Illegal*, 58.

se znašli v situaciji, v kateri je pritožba zoper uradno dejanje nemogoča, preiskovalni organi prenehajo preiskovati, novinarji več ne raziskujejo, nevedna javnost se obrne stran in žvižgači si več ne upajo oglasiti. Nasilje bi postalo normalizirano, ker bi družba pri tem sodelovala.

A takšen razvoj dogodkov ni neizogiben. Nasilje in drugi vedenjski vzorci se ne širijo sami od sebe; lahko so spodbujeni s silo, lahko prostovoljno oponašamo druge ali pa se ukлонimo pritisku skupnega okolja.⁵¹ Tudi pri širitvi moči mejne straže nikakor ne gre za to, da bi za seboj avtomatično povlekla erozijo pravne države. Zaprte meje – ali natančneje: politično zastavljen in policijsko organiziran poskus zaprtja meja – pomenijo nevarnost za pravno državo, ne njenega gotovega konca. Jasno, temeljna načela pravne države – posebej enakost vseh pred zakonom, zaščita pred državno samovoljo in neodvisen sodni nadzor nad početjem države – predstavljajo oviro za projekt totalnega nadzora nad mejami. Kdor migrante obravnava kot sovražnike ali »zavojevalce«, njihove podpornike znotraj držav pa kot kolaborante ali tuje agente, si prizadeva za oslABLJENO pravno državo, da

⁵¹ Glej Kucharski, *Das Gesetz der Ansteckung*.

bi dobil proste roke. Obsesija z mejami tako vodi do obsesije glede pravic vseh, ki so dojeti kot moteče ovire pri izvajanju ukrepov za zagotavljanje varnosti. Skrb pred tem, da bi Evropa zaradi širjenja meja v notranjost nekoč postala »brezpravno območje«, posledično ni povsem neutemeljena.⁵²

Dejansko lahko opazamo, da nekatere države članice EU, ki ležijo na zunanjih mejah in se posebej militantno branijo pred migranti, sistematično kršijo principe pravne države. Prejšnja poljska vlada je na meji z Belorusijo proti migrantom uporabljala vojsko in trdila, da je v »informacijski vojni« s sosednjo državo. Kljub ugovorom poljskega ustavnega sodišča je vlada odtod izpeljevala pravico, da nasilno preprečuje tako svobodo tiska kot nujno zdravniško oskrbo beguncev v mejni regiji.⁵³ Tudi Hrvaška ne okleva z aretacijami novinarjev, ki si drznejšo raziskovati na mejnem območju z Bosno

⁵² Glej poziv, ki so ga v odziv na situacijo na poljsko-beloruski meji izdali številni evropski intelektualci: »Europa darf sich nicht zu einem rechtsfreien Raum entwickeln«.

⁵³ Glej Kucznicki, »Military Actions on Dubious Legal Basis«; Euronews, »Poland's Supreme Court Siams Government for Restricting Media Access at Belarus Border«.

in Hercegovino.⁵⁴ Pri tem je zanimivo, da so med zavzetimi postavljalci zidov še prav posebej tiste države, ki so zaradi omejevanja vladavine prava predmet kritike tudi v drugih sektorjih in na drugih področjih. Na mednarodni lestvici vladavine prava, ki jo vsako leto sestavi World Justice Project, je bila Poljska leta 2022 šele na 36. mestu, tik pred Združenimi arabskimi emirati, Grčija na 44., Hrvaška na 47. mestu za Namibijo in Ruando, Madžarska pa na 73. mestu, precej za Kazahstanom, Jordanijo ali Tunizijo. Za primerjavo: tri države brez celinske zunanje evropske meje – Danska, Nizozemska in Nemčija – so zasedle 1., 5. in 6. mesto.⁵⁵

To še ničesar ne pove o tem, ali so nasilje na mejah in njegovi izvajalci tisti, ki spodkopavajo pravno državo, ali pa je, nasprotno, prav spodkopavanje pravne države tisto, ki sploh omogoči nasilno obrambo proti migrantom. V vseh državah, ki se s pomočjo nasilnega mejnega režima zapirajo pred migracijami, najdemo kompleksno interakcijo med liberalno družbo in iliberalnimi mejami. Vprašanje je, ali in kako se nečloveške razmere na mejah širijo

v notranjost, kako se njihova sprijenost (*corruzione*) razleza po udih, če uporabimo Machiavellijevo formulacijo.⁵⁶ Odgovor na to vprašanje se od konteksta do konteksta zelo razlikuje. Robustna demokratična pravna država lahko zavre učinek domin, ki izhaja iz nasilja na mejah, a kako robustna je pravna država, se pokaže šele v skrajnih razmerah.

Dodatna posebnost Evrope je, da napetost med liberalno družbo in iliberalnimi mejami pridobiva novo obliko zaradi napetosti med EU in njenimi državami članicami. Evropska unija ni država in posledično tudi ne pravna država, gotovo pa organizacija, ki želi jamčiti vladavino prava in svoje članice obvezuje k temu, da ostanejo pravne države. To najprej pomeni, da morajo spoštovati pogodbe EU, vključno z Listino Evropske unije o temeljnih pravicah – s katero se je Poljska strinjala le s pridržki.⁵⁷

Sodišče Evropske unije je denimo v preteklih letih eksplicitno zahtevalo, da države članice spoštujejo schengenski zakonik, ki mejni nadzor med državami

⁵⁴ Glej Jakob in Weissenburger, »Grüne Grenze des Schweigens«.

⁵⁵ World Justice Project, »WJP Rule of Law Index 2022«.

⁵⁶ Glej Machiavelli, *Politika in morala*, 116.

⁵⁷ Glej EUR-Lex, »O uporabi Listine o temeljnih pravicah Evropske unije na Poljskem in v Združenem kraljestvu«.

članicami dovoljuje le za kratko obdobje in v primeru resne ogroženosti javne varnosti in reda. Sodišče je prav tako ugodilo tožbi avstrijskega državljana, ki na meji s Slovenijo ni želel pokazati svojih dokumentov in se je skliceval na svojo pravico kot državljana Unije.⁵⁸ Kritike je bilo deležno tudi nemško zvezno ministrstvo za notranje zadeve, ki je podaljševalo nadzor na nemško-avstrijski meji s sklicevanjem na povečano število prebežnikov, in tudi mejne kontrole, ki jih Francija že leta ohranja na meji z Italijo. Izjema, pravi Sodišče EU, mora dejansko ostati izjema. Večkratne zahteve po posebnem statusu, ki naj bi dovoljeval notranji nadzor, so nedopustne. Sodišče je poleg tega izreklo tudi enoznačne sodbe zoper Poljsko in Madžarsko zaradi ravnanja s prebežniki. Madžarska je bila nadalje obsojena tudi zaradi kriminalizacije lastnih državljanov, ki prebežnike zgolj podpirajo pri njihovem poskusu zaprositve za azil.⁵⁹ Ne glede na te razsodbe prevladuje tendenca,

da se na nacionalni ravni trajno vzpostavljajo in normalizirajo izredna stanja.⁶⁰

Vse to bi lahko vzbudilo vtis, da EU navznoter in navzven zastopa relativno liberalno mejno politiko, v nasprotju z državami članicami, ki zasledujejo le lastne nacionalne interese. A to je v najboljšem primeru le polovica resnice. Evropsko pravosodje ni imuno na težnje k obrambi pred migracijami. Po letu 2010 so evropska sodišča v mnogih situacijah še terjala striktno upoštevanje temeljnih pravic na mejah in v azilnih postopkih. Desetletje kasneje je Evropsko sodišče za človekove pravice – ki sicer ni institucija Evropske unije, njegovi postopki in razsodbe pa so za judikaturu EU nedvomno pomembni – številna nasilna vračanja na mejah pričelo razglašati za zakonita. Leta 2020 je sodišče opozorilo, da so migranti ob ograji na meji s špansko eksklavo Melilla zaradi lastne nasilnosti izgubili zaščito pred tovrstnimi prisilnimi vračanja.⁶¹ Spomladi leta 2022 so bila prisilna vračanja v

⁵⁸ Sodišče Evropske unije, »Sodba v združenih zadevah C-368/20 Landespolizeidirektion Steiermark in C-369/20 Bezirkshauptmannschaft Leibnitz (Najdaljše trajanje nadzora na mejah)«.

⁵⁹ Glej Sodišče Evropske unije, »Sodba v zadevi C-821/19. Komisija/Madžarska (Inkriminacija pomoči prosilcem za azil)«.

⁶⁰ Glej Hennesse Vauchez, »Democracies Trapped by States of Emergency«.

⁶¹ Glej European Court of Human Rights, »Case of N.D. and N.T. v. Spain«, 4.

Severni Makedoniji razglašena za legitimna, čeprav so bili prizadeti migranti miroljubni, a so »s sodelovanjem pri ilegalnem vstopu« zapravili svojo zakonito pravico do zaslišanja v azilnem postopku.⁶² S tem je sodišče govorico »ilegalnih migracij« povzdignilo nad prejšnje sodbe in jo pretvorilo v sidrišče nove sodne prakse, katere cilj je otežiti ali onemogočiti uveljavitev temeljne pravice do azila. Pravniki opozarjajo, da se Sodišče giblje v smer »dinamične« interpretacije človekovih pravic, ki se opira na »evropske vrednote«, kot jih razumejo spreminjajoče se politične večine.⁶³ Pri tem se še enkrat več izkaže: evropska zaveza je zgolj to, kar napravimo iz nje.

Poljski zakon, ki od konca leta 2021 dopušča kolektivna prisilna vračanja, je sicer v nasprotju z duhom in črko Listine o temeljnih pravicah in prejšnjimi sodbami, a je povsem v sozvočju z omenjeno novejšo evropsko judikaturou. Sem sodijo še druge izjave najvišjih evropskih instanc. Novo postavljeni zid iz skoraj 50.000 ton jekla na zunanji

⁶² Navedeno v: Schmalz, »Enlarging the Hole in the Fence of Migrants' Rights«.

⁶³ Lingaas, »Judicial Responses to the Migration Crisis«, 19 – 21.

meji EU med Poljsko in Belorusijo naposled sicer ni bil financiran iz sredstev EU; pa vendar predsednik Sveta Charles Michel že vnaprej ni pustil nobenega dvoma, da podpira gradnjo tovrstne »fizične mejne infrastrukture« proti migrantom na vzhodu.⁶⁴ Proti Madžarski je bil uveden polovičarski »mehanizem vladavine prava« s potencialno občutnimi rezi v razvojna sredstva, a ne zaradi kršitev človekovih pravic na mejah in v odnosu do kritične civilne družbe, temveč zaradi nepravilne rabe sredstev v preteklosti.

Še pomembnejše pa je dejstvo, da je predsednica Komisije Ursula von der Leyen militantnim nasprotnikom migracij vsepovsod po Evropi ponudila gradnike dvoumne retorike, s katero bo v prihodnosti mogoče upravičiti samovoljno zaprtje meja. »Spodbujanje našega evropskega načina življenja« tako sodi med prioritete Komisije, ki ji je bilo leta 2019 dodeljeno tudi samostojno delovno področje.⁶⁵ Po objavi nenavadnega imena tega delovnega področja in s tem povezanega mandata

⁶⁴ Navedeno v Kelnberger, »EU erwägt, Mauerbau zu bezahlen«.

⁶⁵ Navedeno v Bassot, »The Six Policy Priorities of the von der Leyen Commission«, 12.

za zaščito so se kritični komentatorji nemudoma vprašali, kaj vendar je evropski način življenja in ali je morda Komisija tista, ki želi državljanom Evrope povedati, kaj je evropsko in kaj ni. Poleg tega je bilo zastavljeno očitno vprašanje, pred kom bi tedaj morali varovati naš način življenja. Napotilo najdemo v treh nalogah, ki so dodeljene temu delovnemu področju: ohranitev pravne države, nadzor nad migracijami in notranja varnost. Ta kombinacija nas sili v sklep, da v očeh Komisije ogrožanje evropskega načina življenja prihaja predvsem od zunaj, v podobi mobilnih Neevropejcev.

Posebej zeleni in levi poslanci evropskega parlamenta so von der Leyen ostro kritizirali. Govorico predsednice Komisije so dojeli kot uklonitev vladam na Poljskem in Madžarskem. V svoji obrambi je von der Leyen kljub temu vztrajala, da ima v mislih le univerzalistična načela in nikakor ne želi prevzeti retorike avtoritarne desnice. A če Komisija zastopa univerzalistična načela – kaj specifično evropskega je tedaj na teh načelih?⁶⁶ Nedvomno ta načela, denimo človekove pravice ali norme

vladavine prava, zagovarjajo in udejanjajo tudi na mnogih krajih zunaj Evrope, pogosto bolj uspešno kot v nekaterih državah Evropske unije. Govorica Komisije se poigrava z ambivalenco. Sugerira, da evropski način življenja v nasprotju z drugimi načini življenja definirajo univerzalistična načela. Medtem ko se v notranjosti EU načela vladavine prava vse bolj krhajo, se nasproti zunanjemu svetu postavlja kot civilizacijski standard. Še več, govorica Komisije posredno legitimira prakso nasilne obrambe proti migracijam, kjer so prav ta načela, ki naj bi jih branili, sistematično kršena.

Govor o evropskem načinu življenja, ki ga je treba zaščititi – prav tako kot nenehno priseganje na »evropske vrednote« – služi opolnomočenju državnih in drugih političnih akterjev, saj je vsebinsko prazen, o vrednotah pa se ni mogoče sporazumeti. »Evropske vrednote« – to je prazna formula, ki lahko pomeni karkoli in hkrati svoje nasprotje. Z njo je mogoče upravičiti tako mir kot proizvajanje sporov, tako odpiranje kot zapiranje meja, tako spoštovanje človekovih pravic kot njihovo marginalizacijo spričo varnostne politike in politike zaščite meja. Ima univerzalističen

⁶⁶ To vprašanje postavi npr. Deleixhe, »Protecting the European Way of Life?«.

ton, a lahko obenem služi zapiranju pred svetom. Enako kot Evropska komisija tudi postfašistična stranka Bratje Italije v svojem volilnem programu prisega na »temeljne vrednote« Evrope.⁶⁷ Po spektakularni volilni zmagi jeseni 2022 je nova ministrska predsednica Giorgia Meloni te vrednote nemudoma napolnila z vsebino, ko je zaprla italijanska pristanišča za reševalne ladje zasebnih pomorskih reševalcev. Tudi skupina Evropske ljudske stranke v Evropskem parlamentu se je zavzela za »Evropo vrednot«. Predsedujoči te skupine Manfred Weber je postfašistične Brate Italije označil kot »konstruktivno« silo, s katero bi lahko »skupaj kot Evropejci rešili velika vprašanja Evrope«.

Tu se združita dva elementa, ki ju je Ingeborg Maus davno pred tem, ko so migracije in meje postale vseprisotna javna tema, prepoznala kot dve tendenci, ki vodita v »erozijo pravne države«:⁶⁸ sklicevanje na tehnično stvarno prisilo in povzdigovanje vsebinsko nedoločenih »vrednot«

⁶⁷ Fratelli d'Italia, »Pronti a risollevere l'Italia«, 36.

⁶⁸ Maus, »Entwicklung und Funktionswandel der Theorie des bürgerlichen Rechtsstaats«, 65.

v nadzakonske imperitive. Predstavniki evropskih institucij gojijo narativ, da branijo standarde pravne države in temeljne pravice pred odpadniki znotraj držav članic. Upravičeno se bojijo, da bi se praksa protizakonitega nasilja na mejah od posameznih držav na obrobju EU razširila drugam in bi tudi v jedru Evrope lahko v kratkem pridobila večinsko podporo. Pri tem pa komisija stavi na patos evropskih vrednot, ki bi nam moral biti sumljiv, saj zveni kot ne prav oddaljeni odmev iz Budimpešte in Varšave. Pri vprašanju migracij je odnos napetosti med Komisijo ter posebej Madžarsko in Poljsko v veliki meri tudi zrcalni odnos.

Fašizem srca

Septembra 1941 se je Hitler poigral z mislijo, da bi po pričakovani pokoritvi Rusije na vzhodni meji zmagovitega nemškega Rajha ukazal postaviti velikanski zid. Potekal naj bi vzhodno od Moskve, približno na črti med Arhangeljskom na severu in Astrahanom ob Kaspijskem morju, v obrambo pred »srednjeazijskimi množicami«. Toda, je dodal,

»na koncu je najboljši zid še vedno živi okop.«⁶⁹ Prihodnje velikonemško naseljenstvo naj bi kot živi zid onemogočilo vsak prodor tujcev z aziatskega Vzhoda. Meja bi bila vsepovsod in prešla bi v meso in kri kolonizatorjev.

Demokratske ustavne države sedanjosti to totalitarno sliko obrnejo. Namesto da bi celotno družbo pretvorile v živi okop, ki odbije vse, kar je tuje, se raje odločajo za to, da državne meje okrepijo z zidovi, da bi – tako trdijo – obvarovale svobodo v notranjosti. A tudi v demokracijah meja na različne načine prodira v notranjost in spodjeda svobodo, ki naj bi jo varovala. To prodiranje ne zaznamuje le notranje politike z zidom obdanih držav, temveč tudi notranje življenje subjektov teh držav, med katerimi se nekateri, kot pravimo danes, »radikalizirajo«. Pri radikalizaciji v neoavtoritarne subjekte vprašanje zaprtja meja igra osrednjo vlogo. Na ta način radikalizirani subjekti iz obsesije z neprehodnimi mejami tako rekoč črpajo smisel življenja. Če pri nosilcih moči najdejo posluš ali če sami pridejo do politične moči, obenem postanejo

⁶⁹ Navedeno v: Picker, *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier*, 8.–10. september 1941, 94.

motor vse bolj intenzivnega zapiranja meja – kot tudi zapiranja prej odprte družbe. Skupni socialnopsihološki temelj odprto desnoskrajnih skupin in miselnih voditeljev ter vse bolj restriktivnega nadzora migracij je tisto, kar je sociolog Wilhelm Heitmeyer opisal kot »surovo buržoaznost«.⁷⁰

Neoavtoritarni subjekt ni več tisti, ki kot njegovi predhodniki v uniformi in pohodni koloni teka po ulicah, temveč formulira pretenzijo, da bi mu svet moral biti povsem dostopen, vsaj kot trg in kot potovalna destinacija s kar najmanj vizumskimi ovirami, medtem ko želi svet v podobi priseljencev obenem izključiti iz svoje okolice. Neoavtoritarni subjekt sodobnosti – povsem podobno kot temeljito raziskana »avtoritarna osebnost« dvajsetega stoletja – v malem oblikuje tisti živi okop, ki bi ga rad videl v velikem. S tujim svetom tam zunaj je zaključil, ker ga ne dojema več kot kraj, ki bi ga bilo vredno truda spoznati. Zdi se, da »nezmožnost izkustva« tvori konstanto avtoritarnih osebnostnih struktur, ki jih je mogoče znova srečati tudi danes.⁷¹

⁷⁰ Heitmeyer, »*Gruppenbezogene Menschenfeindlichkeit* (GMF) in einem entsicherten Jahrzehnt«, 34.

⁷¹ Stögner, »Vom Antisemitismus zum Antigenderismus und zurück«, 119.

V političnem prostoru se današnje oblike avtoritarne populizma od historičnega fašizma med drugim razlikujejo v tem, da njihov program ni usmerjen k imperialističnim vojnám ali osvajanju novih »življenjskih prostorov«. Nasprotno, novi avtoritarci so nič manj kot njihovi nasprotniki kreacije vse bolj individualizirane družbe. Morda tudi nova desnica občasno še sanja od državi in naciji kot oklepljenih »strojih celosti«, kot je dejal Klaus Theleweit; a slednjih več ne zaznamujejo primerljiva telesna stanja, ustvarjena z vojno, drilom in gorjačo, kot je veljajo za njihove predhodnike v prvi svetovni vojni. Agresivnost je danes druge vrste. Organizirana je drugače in se obrača skoraj le še navznoter: staro tožbo o »ljudstvu brez prostora« je nadomestil nov strah pred prostorom brez »ljudstva« – nacionalnim teritorijem, ki je bil zlagoma in namerno preobražen v golo »naselbino« za migrante s celega sveta.⁷² Novim desnim radikalom ne gre več za to, da bi osvojili svet, temveč ga povsem dobesedno – s karseda visokimi zidovi, prepovedmi vstopa in oddaljenimi sprejemnimi taborišči za migrante – držijo proč od svojega telesa.⁷³

72 Gauland, »Sie wollen unseren Nationalstaat in ein Siedlungsgebiet verwandeln!«.

73 Tako se glasi posrečena formulacija v Rosa, »Der Versuch einer sklerotischen Gesellschaft, sich die Welt vom Leibe zu halten«.

Ta osrednji element pasivnosti in umika je mogoče opisati tudi na način, da na eni strani skušajo »ponovno prevzeti nadzor«, kot pravi slogan: nadzor nad empirično raznolikostjo domačega prebivalstva v imenu fiktivnega homogenega ljudstva; nadzor nad »lastno« državo in njenimi institucijami; vse to vodi v zahtevo po ponovni pridobitvi nadzora nad domnevno preveč odprtimi mejami vsakokratne države. Obenem novi avtoritarci pozivajo k temu, da se ne menimo za druge, ki so tam zunaj, ki tonejo tam daleč stran sredi morja, ki v puščavah umirajo od žeje ali umirajo v taboriščih. Nova desnica zahteva več hladnosti in ravnodušnosti do vseh tistih, ki niso del njenega lastnega, ozko definirane nacionalnega kolektiva.

Ta hladnost in ravnodušnost se v veliki meri kaže že v normaliziranih praksah nasilja mejne straže, ki ne prizadene le žrtev, temveč skvari tudi akterje in njihove institucije. To dvojno skvarjenost so na primeru ameriške mejne policije dobro opisali nekdanji policisti in žvižgači, kot sta Francisco Canni in Jenn Budd.⁷⁴ Njeni pripadniki Mehičane v vsakdanji govorici radi označujejo kot TONC. To

74 Glej Cantú, *A Line Become a River*; Budd, *Against the Wall*.

seveda ni uradni izraz in naj bi, če jih kdo vpraša, pomenil »Temporarily Out of Native Country« ali kakšno podobno okorno oznako. A dejansko ne gre za akronim, temveč za onomatopoijo: »TONC« označuje zvok žepne svetilke na lobanji migranta.⁷⁵

V razdelku »Oblikovanje občutka ogroženosti« smo opisali osnovni afektivni inventar, ki ga je treba ustvariti v večinski družbi, da bi ohranili nasilne mejne režime. Državljeni morajo biti zmožni prenesti strašljive podobe, podobe brezmočnih, zmrzujočih ljudi, ki jih na zunanjih mejah ustavljajo oboroženci, ali naplavljena trupla na evropskih obalah; sprijazniti se morajo z nasiljem, ki se v njihovem imenu izvaja na mejah; verjeti morajo, da si tisti, ki izvajajo nasilje, roke mažejo za višji cilj; naposled so lahko tudi besni, a ne na mejno stražo, temveč na tihotapce, ki so domnevno krivi za to, da se osebe brez legalnih potnih listin sploh odpravijo na pot in jih nato doleti nesreča.

Pri delu zahodne populacije se ta vozal afektov in nazorov spremeni na način, da terja politično radikalnejše rešitve. Družboslovje si ta vozal že

⁷⁵ Carranza in Gonzalez, »Is the Term 'Tonc' an Acronym or a Derogatory Term for Migrants?«.

dolgo prizadeva razvozlati. Mnogi raziskovalci se strinjajo glede osrednjih osebnostnih značilnosti novih avtoritarcev, za katere je pravo življenje življenje za zidovi: odločilna vloga strahu in sovraštva, velik destruktivni potencial, izkrivljeno dožemanje sveta in nagnjenost k »paranoidnemu zamejevanju«, ne le v razmerju do umišljenih sovražnikov, temveč tudi do »neupravičenih zahtev stvarnosti same«. ⁷⁶ Strah in sovraštvo, a tudi mržnja in samopomilovanje spadajo v kategorijo »averzivnih afektov«, kot pravijo sociologi. Tovrstni averzivni afekti zamejevanja in razvrednotenja so konstitutivni za nove tokove in gibanja, ki pozivajo k vse višjim zidovom in homogenizaciji družbe tostran zidov.⁷⁷

Posebna vloga gre pri tem temeljnemu sentimentu razžaljenosti in zagrenjenosti, ki je po vsem sodeč stalnica pri militantnih nasprotnikih družbe priseljevanja in vsakršnega odpiranja meja. V navezavi na druge skupine, namreč zanikovalce korone in militantne

⁷⁶ King, »Autoritarismus als Regression«, 99.

⁷⁷ Razširjeno nestrpnost do vsakršnih razlik, ne le tistih, ki so pripisane migrantom, prikaže Stenner, *The Authoritarian Dynamic*.

nasprotnike cepljenja, sta sociologinja literature Carolin Amlinger in sociolog Oliver Nachtwey v sodobni družbah prepoznala širitev »območja ranljivosti« in sem umestila rojstvo novih avtoritarcev.⁷⁸ To diagnozo je v njenih temeljnih potezah mogoče prenesti tudi na nasprotnike družbe priseljevanja. Za razžalitve niso dovzetne le marginalizirane skupine, ki so razvile novo senzibilnost tako za krivice, ki so jim prizadejane že od nekdaj, kot tudi za nesenzibilen jezik. Vse bolj razžaljene se počutijo tudi privilegirane skupine, ki v času gibanj za emancipacijo opazujejo, kako izginja njihova poprej monopolna moč. Bogati ne smejo več imeti sužnje, starši ne smejo več udariti svojega otroka, moški ne smejo več spolno nadlegovati žensk.⁷⁹ Primerjajo se z nekdanjimi outsiderji, ki se v razmerju do njihovega lastnega relativnega nazadovanja kažejo kot zmagovalci zgodovine – in razvijajo mržnjo, zavist in zagrenjenost. Tudi na nemškem primeru so dokazali povezavo med zagrenjenostjo, ki jo definira občutje, da človek v življenju ni dobil tistega, kar meni, da si je zaslužil, ter zavračanjem priseljevanja in odprtih meja.⁸⁰

⁷⁸ Amlinger in Nachtwey, *Gekränkte Freiheit*, 146.

⁷⁹ Ibid., 148.

⁸⁰ Glej Poutvaara in Steinhardt, »Bitterness in Life and Attitudes Towards Immigration«.

Zagrenjenost med etabliranimi in privilegiranimi izvira iz tega, da outsiderji ne ostajajo na mestu, ki jim je bilo odrejeno. Najprej od zunaj vdrejo v državo, nato pa se prebijejo z nižjih na višje družbene položaje. Postanejo vidnejši, bolj artikulirani, pogosto tudi vplivnejši. Nekateri staroselci to čutijo kot grožnjo in bolečo izgubo svoje prirojene pozicije moči, ki je zanje tako samoumevna, da je sploh ne dojemajo kot pozicije moči. Ena od posledic je, da se zaprejo »nasproti odprtemu svetu« in da tovrstno zapiranje prevedejo tudi v politično zahtevo.⁸¹

Zanimivo in obenem globoko zaskrbljujoče je, da nekateri »regresivni uporniki«, ki sta jih Amlinger in Nachtwey intervjuvala za svojo knjigo *Razžaljena svoboda*, govorijo povsem podobno kot protagonist romana *Tunel* Williama H. Gassa. Knjiga je izšla leta 1995 v ZDA in v retrospekciji velja za preroško, ker je, se zdi, napovedala vzpon Donalda Trumpa. Protagonist je ameriški zgodovinar William Frederick Kohler, ki poučuje na eni od univerz na srednjem zahodu in se po dolgoletnem ukvarjanju z nacionalsocializmom postopoma tudi sam razvije v simpatizerja nacizma. Zasebno v popolni deziluziji

⁸¹ Amlinger in Nachtwey, *Gekränkte Freiheit*, 312.

goji blodnjavi odpor do vsega, kar dojemata kot neameriško. Na kaj pomisli, ko v Iowi zagleda roj kobilic? »Judje v Nemčiji.«⁸²

To knjigo omenjamo zato, ker orisuje jasnoviden literarni psihogram neofašističnega subjekta v ZDA, ki izhajajoč iz osebne zagrenjenosti terja zaprte meje, pa tudi izgon ali radikalno (re)marginalizacijo vseh ljudi z migrantsko zgodovino. Jedro fašizma se tu ne umešča v sfero idej ali praks, temveč v celem v sfero afektov. Gass govori o »fašizmu srca«.⁸³

Ta afektivni fašizem se napaja iz življenja, ki se ga ne zdi več vredno živeti, ker nismo več avtomatično številka ena, ne kot moški, ne kot belec, ne kot Američan ali Evropejec, ne doma, ne na ulici, pa tudi ne v velikem širnem svetu. »Bili so Američani, zaboga, in Američani bi morali biti na prvem mestu. Prvi, zadnji in povsod, je poudarjal moj oče.« Ko to ni več zagotovljeno, nekdanji privilegirani verjame, da mu je bila storjena neizmerno velika krivica, ki jo je treba odpraviti. »In gorje drugim, če kdaj dobi priložnost, da se maščuje, in tistim, ki so obrekovali

njegova načela in sramotili njegov način življenja, vzame, kar mu že dolgo pripada – lastnino, moč in čast.«⁸⁴

Kohler sam ne želi uporabiti nasilja, bi pa, če bi izbruhnilo, nedvomno pozdravil in slavil nasilje do drugih. Vede se kot »človek visokega rodu, ki ne želi sprejeti globokega padca«, ki mu ga vsiljuje proces egalitarnega odpiranja družbe.⁸⁵ V tej situaciji priseljevanje – drugače kot pri geografu Friedrichu Ratzelu – ni več le morebitni vir bolezni telesa ljudstva, temveč še bolj vir razžalitve posameznika. Mnogi razžaljeni posamezniki svoje relativno, pogosto tudi umišljeno socialno nazadovanje pripisujejo tistim, ki profitirajo z odprtimi mejami. To so, v jeziku romana, *spics*, *bohunks*, *wops* in *kikes*. Ali osovraženi priseljenci »iz Afrike in Azije«, tudi »najuspešnejši« med njimi.⁸⁶ Vsi ti so »tujci s tujimi navadami, paraziti, štrajkbreherji, zapeljevalci – Jezus, obvaruj nas«.⁸⁷ Utrjevanje, zapiranje ali ponovno vzpostavljanje meje v

⁸⁴ Ibid., 888.

⁸⁵ Popitz, *Phänomene der Macht*, 100.

⁸⁶ Gass, *Der Tunnel*, 885 in nasl., 894.

⁸⁷ Ibid., 889.

⁸² Gass, *Der Tunnel*, 175.

⁸³ Ibid., 61 et passim.

Kohlerjevem neskončnem notranjem monologu postane obsesija, njegova edina tema, »ki jo je zasedel kot ilegalni naseljenec.«⁸⁸ V tem je ta literarna figura podobna njenim neštevilnim dvojnikom v sedanji realnosti. »Mogoče,« vedno znova fantazira Kohler, »bi morali ustanoviti stranko razočaranih.«⁸⁹ In kdo je sovražnik te stranke? »Zavojevalci.«⁹⁰

V nasprotju z Gassovim romanom, v katerem intelektualec razvija svojo fašistoidno zagrenjenost, je današnji mizantrop prepuščen družabnim medijem. Osamljenost si ljudje na paradoksen način delijo; sama tvori parcialno družbo, ki si ustvari lastno javnost in se s tem radikalizira. Kohler še ni moderni vplivnež. Za radikalizacijo, ki se danes odvija z bliskovito hitrostjo prek kratkih sporočil in spletnih platform, potrebuje veliko časa in na stotine strani. Drugače kot pri Kohlerju fašizem srca ne najde le njegove individualne govorice, temveč se organizira v skupnosti. Tako se skozi družbene medije, predvolilne shode in demonstracije formira javnost sovraštva, ki se je v svojih mehurčkih zaznave že davno zaprla za realnost.

⁸⁸ Ibid., 891.

⁸⁹ Ibid., 384.

⁹⁰ Ibid., 896.

MODERNA
ZAVOJEVALCI

Seznam literature

AfD (Alternative für Deutschland). »Innere Sicherheit stärken, Migration steuern«. *Arbeitskreis Inneres der AfD-Fraktion im Deutschen Bundestag*, 9. marec 2022. <https://afdbundestag.de/arbeitskreise/inneres/>.

American Immigration Council. »The Cost of Immigration Enforcement and Border Security«. 20. januar 2021. <https://www.americanimmigrationcouncil.org/research/the-cost-of-immigration-enforcement-and-border-security>.

Amlinger, Carolin in Oliver Nachtwey. *Gekränkte Freiheit. Aspekte des libertären Autoritarismus*. Berlin: Suhrkamp, 2022.

Amzat, Ajibola idr. »Tracking the European Union's Migration Millions«. *Journalismfund Europe*, 9. december 2019. <https://www.journalismfund.eu/EU-Nigeria-Migration>.

Bassot, Étienne. »The Six Policy Priorities of the von der Leyen Commission. State of Play in Autumn 2021«. *European Parliamentary Research Service*, september 2021. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2022/729351/EPRS_IDA\(2022\)729351_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2022/729351/EPRS_IDA(2022)729351_EN.pdf).

Benjamin, Walter. »H kritiki nasilja«. V: Walter Benjamin, *Usoda in značaj. Spisi, proza, fragmenti*, 97–120. Ljubljana: Študentska založba, 2016.

Budd, Jenn. *Against the Wall. My Journey from Border Patrol Agent to Immigrant Rights Activist*. New York: Heliotrope, 2022.

Cantú, Francisco. *The Line Becomes a River. Dispatches from the Border*. New York: Riverhead Books, 2019.

Carranza, Rafael und Daniel Gonzalez. »Is the Term *étonci* an Acronym or a Derogatory Term for Migrants?«. *The Republic*, 19. maj 2018. <https://eu.azcentral.com/story/news/politics/border-issues/2018/05/19/meaning-border-patrol-term-tonc-tonk-migrants/624251002/>

Cartier, Raymond. »Continent sans frontiere«. V: *Historical Archives of the European Union*. <https://archives.eui.eu/en/fonds/516671?item=AE-64>.

Cohen, Elizabeth F. *Illegal. How America's Lawless Immigration Regime Threatens Us All*. New York: Basic Books, 2020.

Council on Foreign Relations. »Janet Napolitano Looks Back on Border Control, Cyber Policy, and Leadership in Homeland Security«. 29. januar 2015. <https://www.cfr.org/event/janet-napolitano-looks-back-border-control-cyber-policy-and-leadership-homeland-security>.

Del Bosque, Melissa. »How the GOP's-Invasion-Fever Stokes Violence and Undermines Democracy«. *The Border Chronicle*, 6. september 2022. <https://www>.

theborderchronicle.com/p/how-the-gops-invasion-fever-stokes.

Deleixhe, Martin. »Protecting the European Way of Life? Von der Leyen Caught in the Paradox of Liberal Identities«. *Novamigra Blog*, 21. oktober 2019. <https://blog.novamigra.eu/category/debating-europe/norms-and-values/>.

Depenheuer, Otto. »Flüchtlingskrise als Ernstfall des menschenrechtlichen Universalismus«. V: *Der Staat in der Flüchtlingskrise. Zwischen gutem Willen und geltendem Recht*, 2. izdaja, uredila Otto Depenheuer in Christoph Grabenwarter, 20–41. Paderborn: Brill, 2017.

Deutscher Bundestag. »83. Sitzung, 4. Februar 1982«. V: *Verhandlungen des Deutschen Bundestages, Stenographische Berichte (9. Wahlperiode, Band 120: Plenarprotokolle)*. Bonn, 1981/82, 4887–4997.

Deutscher Bundestag. »Problematik des Racial Profiling und anlasslose Kontrollen der Bundespolizei seit 2021 (Antwort der Bundesregierung auf eine Kleine Anfrage)«. 14. december 2022, Drucksache 20/4961, 7.

Deveraux, Ryan. »Before Portland, Trump's Shock Troops Went After Border Activists«. *The Intercept*, 25. julij 2020. <https://theintercept.com/2020/07/25/portland-federal-agents-antifa-border/>.

EU-Innenkommissarin Johansson. »Entwicklungen auf dem westlichen Balkan haben direkte Auswirkungen auf die EU«. 20. oktober 2022. <https://germany.representation>.

ec.europa.eu/news/eu-innenkommissarin-johansson-entwicklungen-auf-dem-westlichen-balkan-haben-direkte-auswirkungen-auf-2022-10-20_de.

EUR-Lex. »O uporabi Listine o temeljnih pravicah Evropske unije na Poljskem in v Združenem kraljestvu«, *Uradni list Evropske unije*, 9. maj 2008. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12008E/PRO/07>

European Court of Human Rights. »Case of Basu v. Germany (Application no. 215/19)«. 18. oktober 2022. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-220007%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-220007%22]}).

European Court of Human Rights. »Case of N. D. and N. T. v. Spain (Applications nos. 8675 /15 and 8697/15)«, 13. februar 2020. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-201353%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-201353%22]}).

Felbab-Brown, Vanda in Elisa Norio. »What Border Vigilantes Taught U.S. Right-wing Armed Groups«. *Mexico Today*, 12. marec 2021. <https://mexicotoday.com/2021/03/12/opinion-what-border-vigilantes-taught-us-right-wing-armed-groups/>.

Fratelli d'Italia. »Pronti a risollevere l'Italia«, 2022. <https://www.fratelli-italia.it/programma/>.

Gass, William H. *Der Tunnel*. Reinbek: Rowohlt, 2011.

Gauland, Alexander. »Sie wollen unseren Nationalstaat in ein Siedlungsgebiet verwandeln!«. *YouTube*, 8. November 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=Nf9pDFKehls>.

Germanova, Miroslava idr. »Vigilantes Patrol Parts of Europe Where Few Migrants Set Foot«. *The New York Times*, 10. junij 2016.

Grandin, Greg. *The End of the Myth. From Frontier to the Border Wall in the American Mind*. New York: Henry Holt and Company, 2019.

Hasselmann, Jörn. »Gauland vergleicht Flüchtlinge mit Barbaren«. *Der Tagesspiegel*, 7. november 2015.

Heitmeyer, Wilhelm. »Gruppenbezogene Menschenfeindlichkeit (GMF) in einem entsicherten Jahrzehnt«. V: *Deutsche Zustände. Folge 10*, uredil Wilhelm Heitmeyer, 15–41. Berlin: Suhrkamp, 2011.

Heller, Charles. »Perception Management. Deterring Potential Migrants through Information Campaigns«. *Global Media and Communication*, št. 3 (2014): 303–318.

Hennette Vauchez, Stephanie. »Democracies Trapped by States of Emergency. Lessons from France«. *iCourts Working Paper Series*, št. 276, 2021.

Herzog, Roman. »Ansprache von Bundespräsident Roman Herzog zur Eröffnung des Symposiums »Demokratische Legitimation in Europa in den Nationalstaaten in den Regionen« an der Universität Freiburg«. 28. april 1999.

- https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Roman-Herzog/Reden/1999/04/19990428_Rede.html.
- Ingram, Paul. »Under Pressure, Ex-TPD Chief Chris Magnus Resigns as Head of Federal Border Agency«. *Tucson Sentinel*, 12. november 2022.
- Jakob, Christian und Peter Weissenburger. »Grüne Grenze des Schweigens«. *taz*, 26. november 2021.
- Jones, Reece. *Nobody Is Protected. How the Border Patrol Became the Most Dangerous Police Force in the United States*. Berkeley: Counterpoint Press, 2022.
- Kasperek, Bernd. *Europa als Grenze. Eine Ethnographie der Grenzschutz-Agentur Frontex*, Bielefeld: transcript, 2021.
- Kelnberger, Josef. »EU erwägt, Mauerbau zu bezahlen«. *Süddeutsche Zeitung*, 10. november 2021.
- King, Vera. »Autoritarismus als Regression«. *WestEnd. Neue Zeitschrift für Sozialforschung* 18, št. 1 (2021): 87–102.
- Kucharski, Adam. *Das Gesetz der Ansteckung. Was Pandemien, Börsen-crashes und Fake News gemeinsam haben*. Stuttgart: S. Hirzel, 2020.
- Kukathas, Chandran. *Immigration and Freedom*. Princeton: Princeton University Press, 2021.
- Kuznicki, Wojciech. »Military Actions on Dubious Legal Bases«, *Verfassungsblog*, 29. november 2021. <https://verfassungsblog.de/military-actions-on-dubious-legal-bases/>.
- Levison, Jonathan idr. »50 Days of Protest in Portland«. *OPB*, 19. julij 2020. <https://www.opb.org/news/anicle/police-violence-portland-protest-federal-officers/>.
- Lingaas, Carola. »Judicial Responses to the Migration Crisis. The Role of Courts in the Creation of a European Identity«. V: *Migration Issues before International Courts and Tribunals*, uredili Giovanni Carlo Bruno idr., 1–24. Rim: CNR, 2019.
- Lytle Hernandez, Kelly. *Migra! A History of the U. S. Border Patrol*. Berkeley: University of California Press, 2010.
- Machiavelli, Niccolò. *Politika in morala*. Ljubljana: Slovenska matica, 1990.
- Maus, Ingeborg. »Entwicklung und Funktionswandel der Theorie des bürgerlichen Rechtsstaats«. V: *Der bürgerliche Rechtsstaat*, uredil Mehdi Tohidipur, 13–81. Frankfurt na Majni: Suhrkamp, 1978.
- Mbembe, Achille. *Brutalisme*. Pariz: Le Découverte, 2020.
- OLAF. *Final Report*, CASE No OC/2021/0451/A1. Bruselj 2021.
- Picker, Henry. *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier*. München: Propyläen, 2003.
- Popitz, Heinrich. *Phänomene der Macht*, 2. izdaja. Tübingen: Mohr Siebeck, 1992.
- Poutvaara, Panu in Max Friedrich Steinhardt. »Bitterness in life and attitudes towards immigration«. *SOEP Papers on*

Multidisciplinary Panel Data Research, DIW Berlin, št. 800 (2015). https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.519191.de/diw_sp0800.pdf

Pro Asyl. »Rassistische Kontrollen durch die Bundespolizei müssen sofort beendet werden!«. 5. september 2022. <https://www.proasyl.de/pressemitteilung/rassistische-ko-ntrollen-durch-die-bundespolizei-muessen-sofort-beendet-werden/>.

Rosa, Hartmut. »Der Versuch einer sklerotischen Gesellschaft, sich die Welt vom Leibe zu halten – und ein Vorschlag für einen Neuanfang«. V: *Rechtspopulismus zwischen Fremdenangst und »Wende«-Enttäuschung? Analysen im Überblick*, uredili Karl-Siegbert Rehberg, Franziska Kunz in Tino Schlinzig, 289–296. Bielefeld: transcript, 2016.

SBCC (Southern Border Communities Coalition). »A New Border Vision«. Maj 2019. https://www.southernborder.org/new_border_vision.

Schmalz, Dana. »Enlarging the Hole in the Fence of Migrants' Rights«. *Verfassungsblog*, 6. april 2022. <https://verfassungsblog.de/enlarging-the-hole-in-the-fence-of-migrants-rights/>.

Sodišče Evropske unije. »Sodba v zadevi C-821/19. Komisija/Madžarska (Inkriminacija pomoči prosilcem za azil)«. Sporočilo za medije 203/21, 16. november 2021. <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2021-11/cp210203sl.pdf>

Sodišče Evropske unije. »Sodba v združenih zadevah C-368/20 Landespolizeidirektion Steiermark in C-369/20 Bezirkshauptmannschaft Leibnitz (Najdaljše trajanje nadzora na mejah)«. Sporočilo za medije 64/22. 26. april 2022. <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2022-04/cp220064sl.pdf>

Statewatch. »At What Cost? Funding the EU's Security, Defence, and Border Policies, 2021-2027«. April 2022. <https://www.statewatch.org/media/3272/at-what-cost-eu-security-budgets-2021-27-sw-tni.pdf>.

Stenner, Karen. *The Authoritarian Dynamic*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Stephens, Bret. »Biden Should Complete The Wall«. *The New York Times*, 6. april 2021.

Stevens, Jacqueline. »U. S. Government Unlawfully Detaining and Deporting U. S. Citizens as Aliens«. *Virginia Journal of Social Policy & the Law* 18, št. 3 (2011): 606–720.

Stierl, Maurice. »Of Migrant Slaves and Underground Railroads. Movement, Containment, Freedom«. *American Behavioral Scientist* 64, št. 4 (2020): 456–479.

Stögner, Karin. »Vom Antisemitismus zum Antigenderismus und zurück. Die *Authoritarian Personality* neu gelesen«. *WestEnd. Neue Zeitschrift für Sozialforschung* 18, št. 1 (2021): 115–126.

Strobl, Natascha. *Radikalisiertes Konservatismus. Eine Analyse*. Berlin: Suhrkamp, 2021.

Wapner, Jessica. *Wall Disease. The Psychological Toll of Living Up Against a Border*. New York: The Experiment, 2020.

Wildt, Michael. *Die Ambivalenz des Volkes. Der Nationalsozialismus als Gesellschaftsgeschichte*. Berlin: Suhrkamp, 2019.

Wolff, Frank. »Die Grenze greift nach innen aus«.
Frankfurter Allgemeine Zeitung, 16. juli 2018.

World Justice Project. »WJP Rule of Law Index 2022«.
<https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2022>.

Zagrenjenost med etabliranimi
in privilegiranimi izvira iz tega,
da outsiderji ne ostajajo na mestu,
ki jim je bilo odrejeno.

Najprej od zunaj vdrejo v državo,
nato pa se prebijejo z nižjih
na višje družbene položaje.

Postanejo vidnejši, bolj artikulirani,
pogosto tudi vplivnejši.

Nekateri staroselci to čutijo
kot grožnjo in bolečo izgubo
svoje prirojene pozicije moči,
ki je zanje tako samoumevna,
da je sploh ne dojemajo
kot pozicije moči.

»Evropske vrednote« – to je prazna formula, ki lahko pomeni karkoli in hkrati svoje nasprotje. Z njo je mogoče upravičiti tako mir kot proizvodnje sporov, tako odpiranje kot zapiranje meja, tako spoštovanje človekovih pravic kot njihovo marginalizacijo spričo varnostne politike in politike zaščite meja. Ima univerzalističen ton, a lahko obenem služi zapiranju pred svetom.

Založba ZRC

Pamflet! 9

5 EUR

9 789610 509073